

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

О. М. Пинзеник

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН
ПРИРОДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ**

Навчально-методичний посібник

Київ

2014

УДК 57.081.1

ББК 74.2620

П 32

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів*

(Лист №1/11-19826 від 17.12.2013 р.)

Рецензенти:

Б.М. Андрієвський – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти Херсонського державного університету;

А.М. Москаленко – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, заступник декана факультету психології з навчальної роботи національного університету ім. Тараса Шевченка.

Пинзеник О.М.

П 32 Методика викладання дисциплін природознавчого циклу: Навчальний посібник / О.М.Пинзеник. – К.: Кондор-видавництво, 2014. – 120 с.

ISBN 978-966-2781-85-4

У посібнику подано матеріали до опрацювання курсу «Методика викладання дисциплін природознавчого циклу», що дозволяє оптимізувати психолого-педагогічну і методичну підготовку майбутніх фахівців до використання знань природничих дисциплін у навчально-виховній роботі з студентами на пряму підготовки «Дошкільна освіта» (навчальна програма дисципліни, рекомендації до проведення лекційних та практичних занять, питання для обговорення та контролю, завдання для самостійного опрацювання).

Посібник призначено для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта».

ББК 74.262.0

© Пинзеник О. М., 2014

© Кондор-Видавництво, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
----------------	---

РОЗДІЛ I. Змістовий модуль I. Загальні питання методики ознайомлення з природою та екологічного виховання

дошкільників.....	7
1.1. Курс «Методика викладання дисциплін природознавчого циклу» у ВНЗ I-III рівня акредитації.....	7
1.2. Аналіз посібників, підручників з основ природознавства, методики ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників.....	25
1.3. Становлення методики ознайомлення з природою в історії зарубіжної та вітчизняної педагогіки.....	26
1.4. Діячі освіти України про формування особистості дитини засобами природи.....	38
1.5. Використання інтерактивних методів у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу.....	39
1.6. Складання опорних схем, конспектів, структурно-логічних схем з курсу «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою», «Методика ознайомлення з природою (з практикумом з природознавства)» з використанням інтерактивних методів навчання.....	68

РОЗДІЛ II. Змістовий модуль II. Методика викладання природознавчих дисциплін.....

2.1. Методи і прийоми викладання природознавства.....	67
2.2. Форми організації навчального процесу.....	80
2.3. Моделювання форм організації роботи.....	100
2.4. Позааудиторна робота з природознавства.....	102
2.5. Визначення напрямів та завдань позааудиторної роботи та навчальної практики з природознавства.....	115
Рекомендована література.....	117

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Методика викладання дисциплін природознавчого циклу» базується на знаннях основ природознавства, методики ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників та має світоглядно-професійний характер.

Теоретичним підґрунтям є діалектико-матеріалістична філософія, яка розглядає природу у постійному русі та розвитку, а також дає змогу зрозуміти основні закономірності процесу навчання і виховання.

Складовими елементами є біологічні та педагогічні науки.

Мета предмету – психолого-педагогічна та методична підготовка майбутніх фахівців до використання знань природничих дисциплін у навчально-виховній роботі з студентами напряму підготовки «Дошкільна освіта».

Навчальний посібник розрахований на підготовку фахівців вищого освітньо-кваліфікаційного рівня *«Магістр»*.

Випускники магістратури повинні бути готові до :

- роботи асистента викладача природничих дисциплін вищого педагогічного навчального закладу;

- проведення науково-дослідницької роботи з питань вивчення та удосконалення методики ознайомлення дошкільників з природою;

- організаційно-управлінської діяльності, що стосується створення розвивального середовища для успішного викладання природничих дисциплін у вищому педагогічному навчальному закладі.

У викладанні курсу передбачається включення студентів до організації та проведення різних форм навчальної роботи: лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять з методики ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників, практикуму з природознавства, самостійної

роботи, спрямованої на вивчення природи рідного краю з подальшим використанням набутих знань у практиці педагогічної діяльності.

Проведення лекцій передбачає розглядання найбільш загальних та складних питань завдань формування компетентності майбутнього вихователя дошкільного закладу у сфері «Природа», методологічних основ предмету, його становлення та розвитку. Лекції визначають і хід лабораторно-практичних робіт та практики на навчально-дослідній ділянці. Семінарські заняття уточнюють, конкретизують та систематизують знання студентів, здобуті під час лекцій та виконання завдань самостійної роботи, розвивають вміння робити повідомлення, формують педагогічне мислення. Лабораторні заняття передбачено проводити у базових дошкільних закладах, де студенти зможуть аналізувати роботу вихователів, самостійно організовувати роботу еколого-натуралістичного спрямування, виробляючи при цьому відповідні уміння. Самостійна робота спланована так, щоб вона доповнювала матеріали лекцій, практичних та семінарських занять. Більшість завдань для самостійної роботи носить пошуковий, творчий характер, завдяки чому у студентів формуються аналітичні вміння, спостережливість, виховується інтерес до природи рідного краю та до майбутньої професії.

Студенти повинні знати:

- методологічні основи предмету «Методика викладання дисциплін природознавчого циклу»;
- особливості організації форм навчальних занять з студентами з основ природознавства та методики ознайомлення з природою, практикуму з природознавства, технологій екологічного виховання дошкільників;
- основні поняття дисципліни;
- завдання та зміст формування компетентності дошкільника у сфері «Природа»

- особливості методів та форм ознайомлення дошкільників з природою та формування компетентності дитини у сфері «Природа»;
- особливості екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Студенти повинні вміти:

- планувати заняття з дисциплін природознавчого циклу: «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою», «Методика ознайомлення з природою та екологічне виховання дошкільників (з практикумом з природознавства)», «Технології екологічного виховання дошкільників»;
- проводити різні форми навчальних занять;
- проектувати роботу з студентами.

РОЗДІЛ I. Змістовий модуль I.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

=====

1.1. Курс «Методика викладання дисциплін природознавчого циклу» у ВНЗ I-III рівня акредитації

Лекційне заняття.

План

1. Природознавчі дисципліни як предмети, що забезпечують якісну підготовку працівників дошкільної освіти.

2. Методологічні основи методики ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників.

3. Діалектико-матеріалістична філософія як теоретичне підґрунтя предметів природознавчого циклу.

4. Завдання курсу у ВНЗ I-III рівня акредитації.

5. Зв'язок курсу з іншими дисциплінами психолого-педагогічного циклу.

6. Зміст і структура програми курсу.

7. Методи викладання курсу. Обладнання курсу.

Література: [1, С.20-23; 5, С.2-7]

Ключові слова: поняття про природничі науки, класифікація природничих наук, поняття про екологічну культуру вихователя, предмет методики ознайомлення дошкільників з природою, об'єкт дисципліни, положенням діалектико-матеріалістичної філософії як теоретичного підґрунтя предметів природничого змісту, зв'язок методики з біологічними і психолого-педагогічними науками, завдання курсу «Методика

ознайомлення дітей з природою і екологічне виховання дошкільників (з практикумом з природознавства)».

1. Природознавчі дисципліни як предмети, що забезпечують якісну підготовку працівників дошкільної освіти

Об'єктивною умовою актуалізації проблеми екологічного виховання є посилення техногенного навантаження на природне довкілля, невід'ємною частиною якого є людина. Забруднення водойм, повітря, ґрунту, невиправдане використання отрутохімікатів, катастрофічні наслідки Чорнобильської аварії – все це свідчить про те, що екологічні проблеми досягли критичної позначки, набули глобальних масштабів.

Актуальність проблеми екологічного виховання підростаючих поколінь сьогодні вже ніким не ставиться під сумнів.

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи, повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову педагогічну освіту.

Еколого-педагогічна культура висококваліфікованого спеціаліста розглядається в Концепції екологічної освіти України як обов'язковий чинник його професійної підготовки. Вплив цього чинника повинен виявитися у вдосконаленні всіх компонентів педагогічного процесу дошкільного закладу,

сприяти створенню умов для повної переорієнтації пріоритетів у вихованні дітей, забезпеченню якісно нового тлумачення місця людини в системі “природа – людина – суспільство – природа” з позиції гуманізму і духовності.

Однією з умов формування еколого-педагогічної культури особистості є введення у навчально-виховний процес навчальних закладів природознавчих дисциплін.

Природничі науки – галузі науки, що вивчають явища навколишнього світу в живій та неживій природі.

До природничих наук належать :

- астрономія – одна з найдавніших наук, що включає спостереження і пояснення подій, які відбуваються за межами Землі та її атмосфери. Вона вивчає походження, розвиток, властивості об'єктів, що спостерігаються на небі (і перебувають поза межами Землі), а також процеси, пов'язані з ними;

- фізика – природнича наука, яка досліджує загальні властивості матерії та явищ у ній, а також виявляє загальні закони, які керують цими явищами; це наука про закономірності Природи в широкому сенсі цього слова;

- хімія – одна з наук про природу, яка вивчає молекулярно-атомні перетворення речовин;

- біологія – система наук, що вивчає життя в усіх його проявах й на всіх рівнях організації живого, про живу природу, про живих істот, що населяють Землю чи вже вимерли, їхні функції, розвиток особин і родів, спадковість, мінливість, взаємні стосунки, систематику, поширення на Землі, про зв'язки між живими істотами і живих істот з неживою природою;

- науки про Землю – географія, геофізика та геологія;

- медицина – галузь наукової та практичної діяльності, що вивчає нормальні та патологічні процеси в організмі людини, різноманітні захворювання, патологічні стани, методи їх запобігання та зміцнення здоров'я людини.

У міру зростання об'єму наукового знання окремі розділи наук набули статусу наукових дисциплін зі своїм понятійним

апаратом, специфічними методами дослідження, що робить їх важко доступними для фахівців, що займаються іншими розділами. Подібна диференціація у природничих науках є природним і неминучим наслідком розвитку спеціалізацій, які дедалі звужуються у ході наукових відкриттів і нових досягнень.

Сучасні підходи до класифікації природничих наук дають підстави поділити природничі науки на:

- фізико-технічні і математичні (математика, інформатика, механіка, фізика і астрономія);
- хімічні і біологічні науки (хімія, біологія);
- науки про Землю (геологія, географія, геофізика);
- аграрні науки (грунтознавство, рослинництво, зоотехнія, ветеринарна медицина);
- медичні науки (медицина).

На сучасному етапі Україна зазнає значних соціально-економічних, духовних і культурних перетворень, що вимагають від вищої школи виховання нового покоління фахівців, які відповідатимуть запитам суспільства в галузі професійної підготовки кадрів із її сучасними підвищеними стандартами, з урахуванням потреб та особливостей студентської молоді. Поряд із цим загострення екологічних проблем і необхідність їх вирішення породили новий напрям в освіті – екологічний. Екологічне виховання молодого покоління – запорука безперервного гармонійного розвитку людської цивілізації та суспільства, становлення особистості на кожному життєвому етапі. У Законах України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепції розвитку екологічної освіти в Україні відображено тенденції оновлення змісту, форм і методів екологічної освіти та виховання. Екологічне виховання має здійснюватися з дошкільного дитинства, коли закладаються перші підвалини світогляду та практичної взаємодії з предметно-природним середовищем. Різні аспекти екологічного виховання дошкільників висвітлено в доробках Г. Беленької, Л. Буркової, Н.

Горопахи, Л. Іщенко, І. Корганової, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лупійко, Г. Марочко, В. Маршицької, С. Ніколаєвої, З. Плохій, М. Роганової, Д. Струннікової, Г. Тарасенко, І. Ярити, Н. Яришевої. Науковці стверджують, що успішність екологічного виховання дітей безпосередньо залежить від доброякісності еколого-педагогічної підготовки вихователів. У різні роки в науковій літературі набули поширення такі напрямки еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів: організація та педагогічне керівництво процесом формування професійної еколого-педагогічної компетентності в умовах ступеневої системи підготовки (Г. Беленька), застосування природно-територіального комплексу в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільного закладу (Л. Завгородня), проектні технології в еколого-педагогічній підготовці (Л. Крайнова), теорія й методика еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу (Н. Лисенко), підготовка вихователів-екологів (С. Ніколаєва), особистісно орієнтований підхід у навчанні природознавства майбутніх вихователів у педагогічному коледжі (Л. Козак, С. Сисоєва). Сучасні дослідники (Н. Гавриш, О. Гончарова, Е. Карпова, О. Кучерявий, С. Совгіра, О. Сорока) визначають професійну підготовку педагогів як ієрархічну систему, пов'язану з розвитком особистості дітей. Еколого-педагогічна пропедевтика при цьому є підсистемою загальної фахової підготовки в тій її частині, що стосується формування підвалин екологічної культури вихованців. Фахівець дошкільної освіти як носій екологічної культури має бути обізнаним у сучасних екологічних проблемах та ерудованим у галузі природознавства, мати розвинену потребнісно-мотиваційну сферу спілкування з природою, сповідувати еколого-гуманістичну модель виховання, володіти методикою екологічного виховання дошкільників. У сучасній науці наявні значні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до еколого-педагогічної діяльності, проте різні її аспекти наразі

залишаються актуальними, адже аналіз стану сучасної практики екологічного виховання дітей свідчить, що педагог із нерозвиненою екологічною свідомістю, несформованою системою екологічних цінностей та пріоритетів, недостатнім рівнем екологічної культури не може повноцінно розвивати нове екологічне мислення дітей, впливати на їхню поведінку. Це доводить необхідність корекції змісту й методики еколого-педагогічної підготовки фахівців.

Підготовка вихователів здійснюється в Україні у різних типах навчальних закладів (педагогічних училищах, коледжах, вищих навчальних закладах). Увищому навчальному закладі майбутні педагоги отримують достатньо високий рівень еколого-педагогічної підготовки, але більше теоретичного, ніж практичного плану, що позначається й на якості екологічного виховання дітей. З огляду на це постає нагальна потреба пошуку нових шляхів підготовки майбутнього вихователя, що забезпечували б поєднання успішного засвоєння наук психолого-педагогічного циклу, природознавчих дисциплін та формування вмінь використовувати набуті знання в еколого-педагогічній діяльності, а також поступове вдосконалення професійності в становленні в дошкільників екологічної культури.

До природознавчих дисциплін, що забезпечують готовність майбутнього вихователя до роботи з формування компетентності дитини у сфері «Природа», відносяться:

- «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою»;
- «Методика ознайомлення з природою і екологічне виховання дошкільників (з практикумом з природознавства)»;
- «Технології формування екологічної культури дитини дошкільного віку».

Показником результативності виховання екологічної культури дітей є їхня екологічно мотивована поведінка, обумовлена екологічною доцільністю та системою морально-

етичних цінностей. Діяльність дітей у природі та еколого-педагогічна діяльність педагога є взаємозумовленими та взаємозалежними. Умотивованість педагога, його моральна позиція, здатність до пошуку духовно-душевної близькості з природою, наявність глибинного відчуття причетності до життя на Землі в широкому сенсі слова, особистісних вартостей у спілкуванні з природою є дуже важливими складниками успішної еколого-педагогічної діяльності.

2.Методологічні основи методики ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників

Методика ознайомлення з природою належить до системи педагогічних наук. Основним предметом її вивчення є процес ознайомлення дітей з природою, виховання та розвиток їх під час цієї роботи[5,С.8-11].

Ознайомлення з природою в дитячому садку спрямоване на формування у дошкільників елементарних понять про навколишню природу на основі єдності і взаємозв'язку елементів, що її складають (нежива і жива природа), вирішення завдань всебічного розвитку особистості. Отже, методика досліджує і розробляє мету і завдання ознайомлення дошкільників з природою відповідно до рівня розвитку суспільства на сучасному етапі і його соціальних замовлень, а також особливостей психічного розвитку дошкільників.

Відповідно до мети методика ознайомлення дошкільників з природою розробляє зміст знань, основні принципи відбору їх і побудови програми дитячого садка по ознайомленню з природою, і разом з тим розробляє методи, прийоми, форми організації дітей, які можна найбільш ефективно використати для навчання і розвитку дошкільників через зміст природознавчого матеріалу.

Враховуючи велике значення умов перебування дітей у дитячих садках у засвоєнні знань про природу, методика

ознайомлення з природою розробляє питання організації матеріальної бази кутків природи та ділянок.

Методика ознайомлення дошкільників з природою включає також вивчення керівництва роботою по ознайомленню з природою в методичних кабінетах при відділах освіти, керівництво цією роботою з боку завідуючого дитячим садком, інспектування розділу ознайомлення з природою, а також викладання методики ознайомлення з природою в педагогічному училищі.

У розробці питань методики ознайомлення дошкільників з природою ми розглядаємо навколишню природу як існуючу об'єктивно, незалежно від нашої свідомості. Розвиток її здійснюється за власними законами.

Зрозуміти особливості предметів і явищ природи можна лише за умов вивчення їх у безпосередніх взаємозв'язках і на основі узагальнень. Тільки врахування діалектичних процесів у природі, в тому числі і в житті живих організмів, дає змогу зрозуміти явища, що відбуваються у природі

3. Діалектико-матеріалістична філософія як теоретичне підґрунтя предметів природознавчого циклу

Діалектико-матеріалістична філософія розглядає природу у постійному русі і розвитку. Розвиток відбувається завдяки протиріччям, які властиві предметам природи, вони лежать в основі єдності організму і умов життя, обміну речовин тощо[5, С.9-11].

Важливим положенням діалектико-матеріалістичної філософії є положення про можливості пізнання людиною природи як на емпіричному, так і на теоретичному рівні. Через відчуття, людина, пізнаючи природу, приходить до усвідомлення її зв'язків та пізнання законів. Лише через пізнання природи можливе врахування її законів, раціональне використання природних багатств, здійснення заходів з охорони і збереження її

ресурсів.

Основні положення матеріалістичної філософії дають змогу зрозуміти основні закономірності процесу навчання і виховання: нерозривний зв'язок між навчанням, вихованням маленької дитини і її розвитком. Біологічні передумови є важливим фактором повноцінного психічного розвитку дитини, проте дозрівання психічних процесів не визначає змісту цього розвитку. Саме соціальне середовище, навчання і виховання є умовою фізичного і психічного розвитку дитини. Керування цим розвитком відбувається в процесі діяльності (ігрової, навчальної, трудової) і залежить від умов і характеру цієї діяльності.

Методика ознайомлення дошкільників з природою пов'язана з біологічними і психолого-педагогічними науками. Основою ознайомлення дошкільників з природою є природа рідного краю, яка включає знання географії, ботаніки, зоології, фенології. Лише оволодіння цими знаннями створює надійний фундамент для цікавого, змістовного ознайомлення дошкільників з природою.

Надзвичайно тісні зв'язки методики ознайомлення дошкільників з природою з психолого-педагогічними науками, насамперед з дитячою психологією і дошкільною педагогікою. В навчально-виховній роботі з маленькими дітьми дуже важливо враховувати їхні психологічні особливості. На цю закономірність звертав увагу К. Д. Ушинський, зазначаючи, що, чим менший вік учнів, яких учить вихователь, тим більше потрібно йому педагогічних знань. І ця вимога не підвищується, а знижується в міру того, як збільшується вік учня. Методика ознайомлення з природою спирається на основне положення психології про розвиток дитини як явище соціальне, на провідну роль навчання і виховання. Вікові закономірності розвитку дітей використовуються під час відбору знань про природу, а особливості перебігу психічних процесів у дошкільників (сприймання, мислення) враховуються під час розробки методів і прийомів ознайомлення дошкільників з природою.

Тісний зв'язок методики ознайомлення з природою з дошкільною педагогікою виявляється перш за все у використанні загальних положень дидактики, яка досліджує спільне у процесі навчання (принципи навчання, методи, форми виховання і навчання). У процесі ознайомлення з природою здійснюється розумовий, моральний, естетичний і фізичний розвиток дітей. Використовуються методи і засоби відповідно до специфіки природознавчого матеріалу. Одночасно методика ознайомлення дошкільників з природою збагачує дошкільну педагогіку, виявляючи раціональні шляхи, методи, засоби в процесі ознайомлення з природою.

Вирішення завдань розвитку мови дітей (збагачення словника, розвиток зв'язної мови тощо), використання спільних методів для цієї роботи сприяють тісному зв'язку методики ознайомлення з природою з методикою розвитку мови дітей.

Зв'язок з іншими методиками (методикою образотворчої діяльності, музичного, фізичного виховання) виявляється у тому, що малювання, ліплення, аплікація є засобами фіксації знань дітей про природу, а в музиці, танцях, рухливих іграх відображуються набуті дітьми знання про звуки природи, рухи тварин тощо. Такі різнобічні зв'язки методики ознайомлення з природою з іншими методиками вказують на провідне місце ознайомлення з природою в роботі з дітьми.

Методика ознайомлення з природою пов'язана також з історією дошкільної педагогіки. Вона увібрала в себе прогресивні педагогічні ідеї, що вироблялися протягом століть. Отже, методика ознайомлення з природою розвивається у тісній співдружності і взаємозв'язку з іншими науками.

Розвиток методики ознайомлення з природою пов'язаний з методичними дослідженнями. Для їхнього проведення застосовують ряд методів. Основними з них є спостереження, бесіда, педагогічний експеримент, математично-статистичні методи, вивчення педагогічної літератури та масового досвіду вихователів.

Педагогічний експеримент є провідним методом досліджень. Він спрямований на створення нових, більш оптимальних шляхів навчально-виховної роботи з дошкільниками.

Перед початком експерименту визначаються проблема дослідження, її предмет та об'єкт, а також висувається гіпотеза — науково обґрунтоване передбачення ефективності тієї чи іншої новації. На основі гіпотези визначаються конкретні завдання дослідження, методи дослідження, а також готуються матеріали, потрібні для проведення досліджень. Для проведення експерименту добираються дві групи дітей (експериментальна і контрольна), приблизно однакові за рівнем розвитку. У процесі експерименту використовуються такі методи, як спостереження, бесіда, анкетування батьків, вихователів, технічні засоби (магнітофонні записи, кіно- і фотозйомка). За допомогою експериментальних груп перевіряється ефективність новацій, а в контрольних групах навчання здійснюється без змін. Під час порівняння даних двох груп, визначають ефективність впливу на дошкільників тих чи інших педагогічних факторів. Застосування математично-статистичних методів дає змогу визначити кількісну залежність між досліджуваними педагогічними явищами.

Наслідком експерименту є висновки і практичні рекомендації, які проходять широку апробацію в практиці.

Провідним методом у вивченні масового досвіду вихователів дитячих садків є педагогічне спостереження, під час якого виявляються творчі досягнення, а також типові помилки у проведенні навчально-виховної роботи з дітьми. Досить поширеним методом є анкетування вихователів, батьків, бесіди, вивчення педагогічної документації. Вони застосовуються у поєднанні з іншими методами, залежно від поставлених завдань дослідження.

Широке застосування знаходять математичні і статистичні методи, що дозволяють на основі розрахунків і статистичних

даних виявити і пояснити складні взаємозв'язки педагогічних явищ.

4.Завдання курсу у ВНЗ I-III рівня акредитації

Завдання курсу «Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства» в педагогічному училищі — підготувати майбутніх вихователів до роботи по ознайомленню дошкільників з природою. Виконання цього завдання включає:

Уточнення і розширення кола конкретних знань про природу, здобутих учнями в школі.

Оволодіння знаннями про завдання, зміст, методи і форми роботи по ознайомленню дошкільників з природою, навчання майбутніх вихователів проведенню роботи з дітьми різних вікових груп відповідно до програми дитячих садків.

Значення курсу «Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства» у підготовці вихователів дошкільних закладів впливає з ролі природи як важливого фактора гармонійного розвитку людини.

Важливо, щоб у процесі вивчення курсу майбутні вихователі усвідомили, що природа є могутнім засобом розумового виховання, навчилися використовувати навколишню природу для розвитку мови, мислення, сенсорних процесів. Слід переконати їх у тому, що природа створює найсприятливіші умови для розвитку у дітей спостережливості, довільної уваги, допитливості, і сформувати вміння використовувати могутній потенціал природи для розвитку у дітей цих процесів.

У процесі вивчення студентами природи місцевого краю важливо сформувати у них бажання спілкуватися з природою, розвивати спостережливість і допитливість, що є важливими якостями майбутнього вихователя. Вивчення курсу повинно озброїти майбутніх вихователів знаннями проблем охорони природи місцевого краю, сформувати знання про те, якими шляхами слід здійснювати роботу по екологічному вихованню

дітей дошкільного віку.

Важливо, щоб у процесі вивчення природи місцевого краю в учнів педагогічного училища формувалися естетичний смак, уміння бачити красиве в природі. Це важливо для їх наступної роботи по розвитку естетичного сприймання природи дітьми. Майбутні вихователі повинні усвідомлювати, що без впливу вихователя діти не здатні самі оцінити красу природи, інколи навіть не помічають її. Лише систематична робота по прищепленню дітям уміння бачити красу у казкових нагромадженнях хмар, золотистій пухнастій бджілці тощо допомагають виховати у дітей почуття краси.

Треба, щоб студенти добре розуміли роль природи у фізичному розвитку дітей: благотворний вплив фітонцидів, рухів на свіжому повітрі, загартовуючих факторів.

Майбутній вихователь повинен знати і любити природу свого рідного краю, мати бажання і вміння передати свої знання і любов дітям.

5.Зв'язок курсу з іншими дисциплінами психолого-педагогічного циклу. Зміст і структура програми курсу

Курс «Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства» тісно пов'язаний з іншими дисциплінами психолого-педагогічного циклу в педагогічному училищі: психологією, дошкільною педагогікою і методиками.

Використовуючи психологічні закономірності процесу пізнання, викладач методики ознайомлення з природою обґрунтовує потребу використання в роботі з дошкільниками в першу чергу методів, що забезпечують безпосередній контакт дитини з природою, розкриває можливості розвитку всіх психічних процесів у процесі пізнання дитиною природи.

Зв'язок з дошкільною педагогікою виявляється у застосуванні під час розгляду питань методики основних теоретичних положень про роль навчання і виховання у розвитку

особистості, специфіки різних видів діяльності дітей дошкільного віку тощо.

Важливе значення під час вивчення методики ознайомлення з природою має інтегрування з іншими методиками. Слід показати учням єдність підходів у класифікації методів, їх використанні і одночасно специфіку цього використання в зв'язку із змістом навчального матеріалу. Слід навчити учнів інтегрувати роботу з ознайомлення з природою з навчанням малюванню, аплікації, музичним вихованням, оволодінням рідною мовою тощо.

Програма курсу є документом, що визначає зміст навчальної роботи в педагогічному училищі. Вона дозволяє організувати планомірне здійснення навчального процесу, створює перспективу в роботі викладача, дозволяє контролювати якість викладання курсу, рівень знань, умінь, які набувають учні.

Програма курсу «Основи природознавства і методика ознайомлення дітей з природою», «Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства» складається з пояснювальної записки, яка містить визначення мети, завдань курсу та основних шляхів їх вирішення та власне програми, що містить приблизний тематичний розподіл годин, зміст основних розділів курсу та список рекомендованої літератури.

Своєрідністю програми курсу «Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства» є паралельне вивчення методики ознайомлення з природою і практикуму з природознавства(ОКР «Молодший спеціаліст»).

Мета вивчення методики – озброєння майбутніх вихователів знаннями завдань, змісту, методів і форм роботи з формування компетентності дитини у сфері «Природа».

Основна мета практикуму – познайомити майбутніх вихователів з природою рідного краю, виховувати любов і дбайливе ставлення до неї, сформувати у студентів практичні уміння по вирощуванню, догляду за рослинами і тваринами, обладнанню кутків природи, городу, квітника, кутків дикорослих

рослин дитячого садка.

Програма містить вивчення таких тем:

- значення компетентності у сфері «Природа» як складової життєвої компетентності дитини дошкільного віку ;

- природа місцевого краю;

- нормативні документи, що визначають зміст формування компетентності дитини дошкільного віку у сфері «Природа».

- методи і форми ознайомлення дітей з природою.

- куток природи і ділянка дитячого садка як компоненти еколого-

розвивального середовища;

- ознайомлення дітей із свійськими і дикими тваринами;

- ознайомлення дітей з природою в різні пори року.

Всі розділи програми тісно взаємозв'язані. Так, вивчення тем «Ознайомлення із свійськими і дикими тваринами» та «Ознайомлення дітей з природою в різні пори року» будується на вивченні всіх попередніх тем.

Слід відмітити, що студенти, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр», вивчають дисципліну, починаючи із змістових модулів «Основ природознавства»: природні умови України, рослинний світ України, тваринний світ України, природні зони та фізико-географічне районування, сезонні явища в природі.

Наступний змістовий модуль присвячений створенню в ДНЗ еколого-розвивального середовища, матеріал якого дає можливість вивчити особливості влаштування кутка природи, ділянки дошкільного закладу, ознайомитися із дидактичними засобами навчально виховного процесу, спрямованого на формування компетентності дошкільника у сфері «Природа».

Таким чином, метою вивчення дисциплін природознавчого циклу є психолого-педагогічна та методична підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання природи у навчально-виховній роботі з дітьми

дошкільного віку відповідно до державних стандартів, встановлених освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою підготовки спеціалістів вищезазначеного фахового спрямування.

Завданнями викладача, реалізація яких забезпечить досягнення цієї мети, є:

1) поглибити знання студентів про характерні особливості природи України, ознайомити із можливостями використання різноманітних об'єктів і явищ природи у роботі з дітьми дошкільного віку, самостійного набуття природознавчих знань шляхом спостережень, експериментів, роботи з довідковою літературою;

2) формувати системні уявлення про взаємозв'язки та взаємозалежності в природі, любов до природи України, прагнення оберігати та примножувати її багатства, розвивати екологічного чуття;

3) ознайомити студентів із історією розвитку в педагогічній науці поглядів на використання природи як засобу виховання та становлення методики ознайомлення з природою;

4) формувати теоретичну базу знань про завдання, зміст, форми та методи роботи по ознайомленню з природою дітей дошкільного віку;

3) готувати до практичного втілення набутих знань у сучасних умовах суспільного дошкільного виховання;

4) виховувати в студентів переконання у необхідності екологічного виховання дошкільників;

5) виробляти уміння аналізувати наукову та методичну, довідкову літературу, користуватися методами науково - педагогічних досліджень;

6) формувати у студентів навички діяти відповідно до своїх професійних обов'язків у конкретних ситуаціях; уміння використовувати набуті знання у практичній професійній діяльності.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен:

знати: методологічні основи методики ознайомлення дошкільників з природою; завдання та зміст методики в дошкільному закладі; особливості методів та форм ознайомлення дітей з природою;

особливості природних багатств рідного краю; систему закономірних зв'язків у природі; особливості екологічного виховання дітей дошкільного віку;

вміти : складати плани роботи з дітьми дошкільного віку, конспекти занять, екскурсій, прогулянок, нетрадиційних форм ознайомлення дітей з природою рідного краю, планувати роботу в повсякденному житті; оволодіти прийомами обстеження та визначення морфологічних та екологічних особливостей рослин і тварин на ділянці дошкільного закладу, в куточку природи та у природному оточенні; оволодіти навичками охорони довкілля.

Прослуховування курсу забезпечить формування у студентів системи компетентностей, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

- загальні компетентності: здатність застосовувати знання з основ природознавства та методики ознайомлення з природою, технологій екологічного виховання дошкільників на практиці; уміння планувати та розподіляти час; уміння працювати самостійно; здатність до прийняття рішень; здатність до аналізу та порівняння отриманої інформації з іншими джерелами; здатність до самокритики; турбота про якість виконаної роботи; здатність до письмової і усної комунікації рідною мовою; навички роботи з комп'ютером; дослідницькі навички; базові знання в галузі, необхідні для освоєння педагогічних дисциплін; базові уявлення про процеси в суспільстві, які на сучасному етапі впливають на розуміння основних понять та явищ, які охоплюють дисципліни природознавчого циклу.

Фахові компетентності: базові уявлення про чинники

формування та функціонування системи формування компетентності дитини у сфері «Природа»; уміння продемонструвати знання з природознавства, методики ознайомлення з природою та технологій екологічного виховання; володіння описовими, статистичними методами дослідження; уміння створювати умови для засвоєння дошкільниками знань про природу, формування екологічної культури; навички з інформаційних технологій для обробки та систематизації матеріалів з курсу; здатність використовувати отримані знання для аналізу методів та форм ознайомлення з природою та стану еколого-розвивального середовища в дошкільному закладі; висвітлення тенденцій розвитку теорії та практики екологічного виховання; здатність практично застосовувати отримані знання із курсу при написанні курсових, дипломних, магістерських робіт, виконання мультимедійних презентацій.

***Контрольні питання
для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до
практичних занять***

1. Яким чином природознавчі дисципліни забезпечують якісну підготовку працівників дошкільної освіти?
2. В чому полягає суть екологічного виховання дошкільників?
3. В чому полягає суть екологічної компетентності вихователя дошкільного закладу?
4. Що є метою дисциплін «Методика ознайомлення з природою і екологічне виховання дошкільників», «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою», «Технології екологічного виховання дошкільників»?

Завдання для самостійного опрацювання

1. Скласти анотацію до посібників дисциплін природознавчого циклу, вказавши, з яких розділів складаються та яке їх

практичне застосування в процесі викладання дисциплін природничого циклу та практичної роботи вихователів ДНЗ.

1.2. Аналіз посібників, підручників з основ природознавства, методики ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників

Практичне заняття

Мета: розширення, систематизація та поглиблення знань про зміст, структуру, теоретичне та практичне значення основних навчальних джерел з дисциплін «Основи природознавства і методика ознайомлення дошкільників з природою», «Методика ознайомлення з природою і екологічне виховання дошкільників», «Технології екологічного виховання дошкільників».

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 28, 30].

Підготовка до проведення заняття.

1. Скласти анотацію до вказаних посібників, вказавши, з яких розділів складаються та яке їх практичне застосування в процесі викладання дисциплін природничого циклу та практичної роботи вихователів ДНЗ.

Хід роботи

1. Висвітлення теоретичних питань методики ознайомлення з природою в навчальному посібнику Н.Ф.Яришевої „Методика ознайомлення з природою”.

2. Використання матеріалу посібника Н.Ф.Яришевої „Природознавство. Природа України” в процесі викладання курсу „Основи природознавства”.

3. Висвітлення питань екологічного виховання дошкільників у навчальних посібниках Н. Лисенко.

1.3. Становлення методики ознайомлення з природою в

історії зарубіжної та вітчизняної педагогіки

Лекційне заняття

План

1. Використання природи у вихованні дітей в історії західноєвропейської прогресивної педагогіки.

2. Ф.Фребель, М.Монтессорі про роль природи у виховання дітей.

3. С.Ф.Русова, О.В. Духнович про формування особистості дитини засобами природи.

4. В.О.Сухомлинський про визначну роль природи у всебічному розвитку дитини.

Література: [2, С.45-68; 5, С.17-27; 21, С.7-40]

Ключові слова: основні теоретичні положення педагогічної спадщини Я.А.Коменського, Ж.Ж.Руссо, Й.Г.Песталотці, Ф.Фребеля, М.Монтессорі, С.Ф.Русової, що стосуються значення природи у вихованні дошкільника, поняття «уроки мислення серед природи», «уроки милування природою» у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.

1. Використання природи у вихованні дітей в історії західноєвропейської прогресивної педагогіки.

Класики західноєвропейської прогресивної педагогіки вважали природу важливим фактором виховання дошкільників.

Видатний чеський педагог Я. А. Коменський (1592—1670) зробив великий внесок у розроблення питання про роль природи у вихованні дітей. Людина, на його думку, частина природи і повинна розвиватися за законами природи. Правильне виховання, за Я. А. Коменським, має будуватися відповідно до природи дитини, її можливостей. В усьому потрібно наслідувати природу, послідовно розвиваючи сили дитини.

Я. А. Коменський вважав, що вже з раннього віку слід давати дітям потрібні знання про природу, які є такими ж

важливими для розумового розвитку дітей, як і знання мови, математики тощо. У творі «Материнська школа» Я. А. Коменський зробив спробу визначити обсяг знань, які повинні засвоїти діти в перші шість років життя. На його думку, дитина повинна ознайомитися з тим, що таке дощ, сніг, знати дерева, квіти, трави, звірів, які найбільш часто зустрічаються. Це було першою спробою в педагогіці окреслити коло знань про природу для дошкільників.

Виходячи у розумінні процесів пізнання з позицій матеріалістичного сенсуалізму, Я. А. Коменський вважав, що пізнання природи дитиною повинно починатися з реальних явищ і предметів. Навчання треба починати «не з словесного тлумачення про речі, а з предметного над ними спостереження».

Наочність Я. А. Коменський називав «золотим правилом навчання». Засобами наочності, на його думку, повинні бути як реальні предмети, так і картини. У материнській школі Я. А. Коменський рекомендував використовувати в роботі з дітьми ілюстрації. В книгах, наголошував він, можуть бути намальовані гори, долини, дерева, птахи, риби тощо. Поряд із спостереженнями реальних предметів, розглядання ілюстрацій повинно допомагати дітям у пізнанні природи.

Під час навчання Я. А. Коменський рекомендував використовувати різні аналізатори, щоб слух поєднувався з зором і слово — з діяльністю руки. Погляди Я. А. Коменського були прогресивними і мали великий вплив на розвиток світової педагогічної думки.

Цікаві погляди на роль природи у формуванні особистості дитини були висловлені видатним французьким мислителем Ж. Ж. Руссо (1712—1778).

Ж. Ж. Руссо був прихильником природного виховання, тобто такого, яке б відповідало особливостям дітей і було близьким до природи. За глибоким переконанням Ж. Ж. Руссо, перебування дітей серед природи, на повітрі зміцнює їх фізичні можливості, впливає на формування тіла. Він рішуче відмовлявся

від виховання дітей в умовах міст, вважаючи їх атмосферу нездоровою. Ж. Ж. Руссо вважав, що повноцінний фізичний розвиток можна здійснювати, лише виховуючи дітей серед природи, закликав посилати дітей відновлювати серед полів силу, втрачену у нездоровій атмосфері надто густо заселеної місцевості.

Чудовими засобами фізичного розвитку Ж. Ж. Руссо вважав прогулянки на лоно природи, де діти мали змогу бігати, стрибати, задовольняючи природні потреби у рухах, а також різноманітні ігри з природними матеріалами — снігом, водою. Проте звертає на себе увагу своєрідність поглядів Ж. Ж. Руссо на питання керівництва дітьми. Ось маленькі пустуни, що грають на снігу: вони посиніли, задубіли, ледве ворухнуть пальцями. Піти і нагрітися — це залежить від них, але вони цього не роблять; якщо ж їх примусити до цього, жорстокість примусу вони відчують у сто разів сильніше жорстокості холоду. Безумовно, використання методу природних покарань щодо маленьких дітей не може бути сприйняте як гуманне.

Важливого значення надавав Ж. Ж. Руссо здійсненню розумового виховання під час ознайомлення з природою, особливо таких розумових якостей, як допитливість і увага. У творі «Еміль, або про виховання» Ж. Ж. Руссо радив виховати у дітей увагу до явищ природи, тоді вони стануть допитливими. Основний шлях для цього — прогулянки з дітьми на лоно природи, під час яких вихователь знайомить дітей лише з тими об'єктами, які самі привернуть увагу дитини. Розумовий розвиток, на думку Ж. Ж. Руссо, повинен ґрунтуватися на самодіяльності дитини, яка досліджує навколишні предмети. Завдання ж вихователя полягає у підтримці і розвитку у дитини інтересу до того, що її зацікавило. Під час оцінки цих рекомендацій у наш час слід відмітити їх важливість для побудови навчання на внутрішній активності дитини. Однак не можна погодитися з деяким приниженням Ж. Ж. Руссо ролі вихователя, з відмовою від цілеспрямованого систематичного

навчання.

Важливого значення під час ознайомлення дітей з природою Ж.-Ж. Руссо надавав іграм з природними матеріалами. Він вважав, що маленькі гілки дерев з плодами і листками, маківки, в яких пересипаються зернята, солодкуватий корінь, який дитина може смоктати і жувати, будуть забавляти її такою ж мірою, як і прекрасні іграшки.

Будучи сенсуалістом, Ж. Ж. Руссо розглядав розвиток органів чуттів як важливу передумову розумового розвитку, яке списується на вивчення навколишнього світу. Тому Ж. Ж. Руссо цінував ознайомлення з природою в дошкільному віці для розвитку аналізаторів. Дитина, вказував він, хоче до всього доторкнутися, взяти все в руки. Не слід перешкоджати цій допитливості, оскільки вона дає дитині перші найпотрібніші знання. Саме таким шляхом вона навчається відчувати тепло і холод, твердість і м'якість, легкість і важкість тіл, судити про їхні розміри і всі доступні відчуття властивості за допомогою зору, дотику, через оцінку зором того відчуття, яке вона одержала за допомогою пальців.

Погляди Ж.-Ж. Руссо на виховання дитини серед природи були прогресивними, але цінність від спілкування дітей з природою значною мірою знижувалася через відмову від цілеспрямованого систематичного навчання.

У педагогічних творах видатного швейцарського педагога Й. Г. Песталотці (1746—1827) «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лінгард і Гертруда», «Книга для матерів», «Метод. Пам'ятна записка Песталотці» знайшла втілення ідея розвитку здібностей людини відповідно до законів природи. Подібно до Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталотці наголошував на значенні ознайомлення з природою для нагромадження чуттєвого досвіду дітей, на основі якого будується вся наступна робота над розвитком понять. Природа, вказував він,— це джерело, завдяки якому розум піднімається від неясних чуттєвих сприймань до чітких понять. Тому, на думку Й. Г. Песталотці, дитину з ранніх етапів розвитку слід ввести у всю

багатоманітність навколишньої природи. Єдиний, справжній фундамент людського пізнання — сприймання природи. Весь запас знань, яких набуває людина за допомогою відчуттів, є результатом уважного ставлення до природи. Ознайомлення з предметом буде тим глибшим, чим більша кількість відчуттів візьме участь у його обстеженні.

Послідовним прихильником виховання дітей серед природи був видатний німецький педагог Ф. Фребель (1782—1852). Засновник дитячих садків у Німеччині, Ф. Фребель, називаючи так дитячий заклад, мав на увазі, що діти більшу частину часу будуть проводити на відкритому повітрі, в саду, під безпосереднім впливом природи. З іншого боку, назва «дитячий садок» означала що у виховному закладі буде забезпечено такий же догляд за дітьми, як у хорошому саду за рослинами. Основні педагогічні ідеї Ф. Фребеля знайшли відображення у книзі «Дитячий садок». Він вважав природу невичерпним джерелом для здійснення розумового, морального виховання. Догляд за рослинами, тваринами, вплив на природу формують дух і пізнання дитини, її характер і почуття, є джерелом для внутрішнього морального вдосконалення.

2. Ф.Фребель,М.Монтессорі про роль природи у виховання дітей

Ф. Фребель важливого значення надавав ранньому залученню дітей до праці. На його думку, людина повинна бути підготовленою до майбутньої сумлінної і продуктивної праці. Він розробив детальні рекомендації для створення городів у дитячих садках і організації праці дітей на них. Деякі з його методичних розробок і понині використовуються у дошкільних закладах.

Виключно важливого значення надавав Ф. Фребель розвитку пізнання дітей, рекомендуючи проводити екскурсії у мальовничі околиці рідних осель. Враження від спілкування з

природою повинні відбиватися в іграх. Він розробив систему рухливих ігор, побудованих на наслідуванні явища природи, тварин (ігри у метелика, в квіти, лисиця ходить навколо, кіт і миші). Всі ці ігри супроводжувалися пісеньками.

Цікавими у спадщині Ф. Фребеля були рекомендації щодо проведення свят у природі (свято першої квітки, свято колоска тощо). У педагогічній спадщині Марії Монтессорі (1870—1952), її праці «Метод наукової педагогіки, що застосовується до дитячого виховання в будинках дитини» важливе місце відводилося природі як засобу розумового, морального розвитку і зміцнення фізичних сил дитини.

Природа, особливо в дитячому віці, підкреслювала М. Монтессорі, потрібна для розвитку розуму і тіла, для формування людини, оскільки вона належить природі. Найкращий спосіб зміцнити дитину — організувати її спілкування з природою.

Для психічного життя дитини потрібно збагачувати її враженнями від природи. Основними засобами для досягнення цього є організація праці на землі, вирощування рослин і тварин, спостереження за природою.

М. Монтессорі наголошувала на створенні в будинках дитини невеликих городів, де діти з чотирирічного віку мали б змогу працювати на клаптиках землі, утримувати курей, голубів. Вона підкреслювала, що ніщо так не розвиває почуття природи, як піклування про живих істот. У дітей збільшується інтерес до спостережень, розвивається відповідальність за життя живих істот. Однак, за спостереженнями Є. І. Тихєєвої, яка вивчала практику роботи з дітьми у будинках дитини у Римі, природа мало використовувалася у роботі з дітьми. Діти були зайняті в основному штучними дидактичними матеріалами.

3. С.Ф.Русова, О.В. Духнович про формування особистості дитини засобами природи

Однією з провідних ідей С. Ф. Русової було формування

дитини засобами рідної природи. У роботах «Теорія і практика дошкільного виховання», «Нова школа», «Дошкільне виховання» вона переконливо доводить, що природознавство можна визнати за першу науку малих дітей. Це джерело найпотрібніших наукових знань, що дисциплінує розум, привчає дитину до пильних спостережень, до послідовних висновків. Природознавство має найкращий моральний і естетичний вплив на виховання дитини. Вона обґрунтовує це впливом природних об'єктів на емоції дітей, їхньою доступністю. Скільки задоволення, зазначає С. Ф. Русова, має дитина, розглядаючи метеликів, придивляючись до жабок, прислухаючись до співу птахів, слухаючи розповіді про життя звірів, плекаючи різних звірят. Дитина саме так зв'язана з усіма природними елементами, що треба їй якнайбільше оточити природою. Природознавство найкраще задовольняє цікавість, а факти, явища природи легко запам'ятовуються. «Істина цікавості» — це перший нахил до науки, це головна основа, на якій треба ґрунтувати все навчання.

С. Ф. Русова важливого значення надавала вивченню природи для розвитку мови дітей. Вона підкреслювала, що найкращий шлях для розвитку мови — враження, що одержують діти від спілкування з живими істотами в природі. Складне людське життя, зазначала вона, не таке просте і близьке дітям, як природа, що повна жвавого, нештучного життя звірів, птахів, комах, які так захоплюють дітей, тішать серце їх своєю зрозумілою психологією, ваблять своєю красою.

У природі ж треба брати і матеріал для сенсорного виховання.

Важливого значення надавала С. Ф. Русова впливу природи на виховання почуття любові до рідного краю. Потрібно виховати у дитини почуття любові до рідного краю, і це дасть свої позитивні результати, коли виховання поставлене на національний ґрунт. Одночасно С. Ф. Русова висловлювалася за те, щоб любов до рідного краю не переходила у ізолюваний національний егоїзм.

Основний шлях виховання любові до рідної природи — це знання її. Ми можемо любити тільки те, що знаємо, писала С. Ф. Русова, і треба дати змогу дітям побачити хоч найближчі місцевості, знати в них кожну річку, ліс, озеро, острів тощо, знати рослинність, звірів свого краю, чим люди займаються, біля чого вони працюють.

Джерело естетичного виховання С. Ф. Русова вбачала в красі природи: у квітах, метеликах, деревах і листях, у співах птахів, у грі світла на воді, в кольорах зорі, в краєвидах. Увага дітей, підкреслювала вона, має бути на все це звернена, діти повинні переживати красу природи за всякої пори року, в дітях має розвинутися почуття природи, яке буде для них утіхою на все життя. Велике значення при цьому, зазначала вона, має відчуття краси тими особами, які стоять найближче до дитини.

На думку С. Ф. Русової, в дитячих садках не потрібно сталої програми. Навчання повинно вестися відповідно до того матеріалу, що його дає природа.

Щодо шляхів подання дітям знань С. Ф. Русова висловлювала думку про те, що найкращий метод той, який викликає інтерес дитини і найповніше задовольняє зацікавленість її, враховує місцеві умови. Знайомство дітей з природними об'єктами має проводитися на живих об'єктах, на справжніх явищах. Ніяка модель, ніякий малюнок не може дати кращого початкового знайомства з об'єктом природи, ніж сама природа. Через це, підкреслювала С. Ф. Русова, вивчення природи повинно будуватися на екскурсіях, на безпосередніх спостереженнях самих дітей. Під час спостережень потрібно додержуватися певного порядку: розглядання спочатку зовнішніх ознак, асоціацій з іншими, виділення нового.

Важливе місце у пізнанні природи С. Ф. Русова відводила праці дітей, яка сприятливо впливає на їх фізичне здоров'я, задовольняє інтереси, наближає до хліборобської праці. Скільки наукових спостережень можна провести, скільки радощів діти зазнають, виплекавши свою квітку, свій огірок, скільки краси

можуть утворити серед своїх квітників, підкреслювала вона. Для організації праці вона радила створити город, садок, де діти мали б змогу садити, спостерігати. Праця дітей повинна бути приємною, не тяжкою, не одноманітною, викликати найбільше творчих сил. У дитячому садку мають бути створені умови і для спостережень за тваринами. Коротке перебування живих звірят у товаристві дітей, вважала вона, викликає у них живу активну симпатію, багато дає для з'ясування самого життя звірят. Важливе значення С. Ф. Русова відводила бесідам з дітьми, розповідям. З любов'ю і пошаною, підкреслювала вона, ставляться діти до тих осіб, які чарують їх своїми оповіданнями.

Знання дітей будуть міцними за умови використання різних методів. Наприклад, для ознайомлення з овочами слід почати з екскурсії на город, вивчити загадки про овочі, вірш, далі провести гру у гарбуз, намалювати овочі, прочитати оповідання про шкідників і друзів рослин, вирізати з паперу різні овочі. Закріпленню знань дітей допоможуть колекції. Постійно маючи їх біля себе, діти краще запам'ятовують, навчаються виділяти характерне.

С. Ф. Русова вважала, що вихователі дитячих садків повинні добре знати рідну природу. У переліку дисциплін, потрібних для підготовки вихователів, вивчення природознавства вона ставила на друге місце після фізіології, враховуючи велику роль природи у вихованні малят.

О.В. Духнович – освітній діяч ХІХ століття, основоположник національної початкової школи Закарпаття (Подкарпатської Русі). В його літературно публіцистичних працях, у громадській та педагогічній діяльності яскраво відбивається господарське і культурне становище народу. В центр уваги він ставить педагогіку елементарної початкової школи, надаючи їй вирішального значення у вихованні та освіті.

Великого значення надавав змісту навчання. Крім читання, писання і рахунків, які в школах були введені ще за розпорядженням зчасів Марії-Терезії, він пропонує для

початкової школи географію, історію, природознавство. Неодноразово у рекомендаціях щодо організації навчально-виховного процесу підкреслював необхідність навчання дітей сільському господарству, городництву.

Праця за преконанням О.В. Духновича, формує душу і тіло людини, характер молоді, її індивідуальні і соціальні здібності («Добродетель превышает богатство», «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских»).

4. В.О.Сухомлинський про визначну роль природи у всебічному розвитку дитини

Видатний український педагог В. О. Сухомлинський (1918— 1970) важливого значення надавав природі як засобу фізичного, розумового, морального та естетичного виховання.

Для реалізації виховного потенціалу природного оточення В. О. Сухомлинський організує школу під голубим небом.

Спостереження за навчанням молодших школярів привели його до висновку, що одна з основних причин низької успішності учнів початкової школи — поганий стан здоров'я. Для зміцнення фізичних сил дітей В. О. Сухомлинський радив проводити більше часу серед природного оточення. Він організовує прогулянки у ліс, поле, на луки, де діти ходять босоніж, дихають цілющим повітрям, захоплюються простором і неповторною красою природи. Особливу роль він відводив природі, спілкуванню з нею як фактору розумового розвитку. В книзі «Серце віддаю дітям» він писав, що прагнув до того, щоб, перш ніж відкрити книгу, прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найкращої в світі книги — книги природи.

Кожну подорож у природу В. О. Сухомлинський називав уроком мислення, уроком розвитку розуму. На його думку, найважливіше, щоб у процесі спілкування з природою дитина нагромадила чуттєві враження. Адже дитина мислить образами,

а це означає, що, слухаючи розповідь учителя про подорож краплини води, вона малює у своїй уяві і сріблясті хвили ранкового туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіші в її уявленні ці картини, тим глибше вона осмислює закономірності природи. Поєднання природної цікавості дітей з дійовим спілкуванням, з джерелами думки активізує розумову діяльність, виховує інтерес і бажання пізнати навколишнє середовище, зрозуміти його таємниці.

У школі під голубим небом велася підготовка до цікавого і доступного навчання. Спостерігаючи явища природи, діти набували знань про кількісні оцінки, під час мандрівок проводили звуковий аналіз слів-назв природних об'єктів, в об'єктах природи знаходили аналогію з буквами.

Спілкування з природою, на думку В. О. Сухомлинського,— засіб формування високих моральних якостей. Краса, писав В. О. Сухомлинський,— це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечного ставлення.

Природа допомагає дітям зрозуміти велич людської праці, формує переконання: саме завдяки їй створено добробут, який їх оточує. Працюючи, малята переживають радість творення — могутнє почуття, без якого неможливо викликати бажання трудитися, приносити користь іншим.

Природа формує у дітей емоційну сферу. Краса природи загострює сприймання, пробуджує творчу думку. Без вражень від тиші полів і лук, шелесту дібров, пісень жайворонка у голубому небі, шепоту колосся пшениці, дзижчання джмелів і бджіл неможливе сприймання музичних творів, бо все це є тим фоном, на якому людина може зрозуміти, відчувати красу музики, те джерело, з якого вона черпає натхнення.

Думки В. О. Сухомлинського особливо актуальні у наш час, позначений гуманізацією навчально-виховного процесу у дитячих дошкільних закладах.

Контрольні питання

**для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до
практичних занять**

1. Які обставини сприяли становленню методики ознайомлення дошкільників з природою XX ст.?
1. Яке значення мала педагогічна діяльність класиків української педагогіки та вчених сучасності?
2. Як можна охарактеризувати основні етапи розвитку методики викладання природознавства?

Завдання для самостійного опрацювання

1. Виписати висловлювання письменників, педагогів про значення природи у житті людини та вихованні дитини.
2. Виписати вірші українських поетів (класиків та сучасних), де оспівується рідна природа.
3. Завдання до опанування теоретичним матеріалом:
Скласти таблицю наступності наукової спадщини вчених.

Таблиця 1.

Історичний час	Вчений	Наукова спадщина

**1.4. Діячі освіти України про формування особистості
дитини засобами природи. С.Ф.Русова, В.О.Сухомлинський
про визначну роль природи у всебічному розвитку дитини.
Сучасні дослідження з питань формування компетентності
дитини у сфері «Природа»**

Семінарське заняття

Мета: уточнення та поглиблення знань про використання природи як засобу всебічного розвитку дітей у педагогічній спадщині С. Русової, В. Сухомлинського, сучасних досліджень

педагогіки та методики дошкільної освіти.

Література: [2, С.42-52; 5, С.40-60]

Хід заняття

1. Формування дитини засобами рідної природи – провідна ідея педагогічної спадщини С.Русової.

2. Значення природи як засобу всебічного виховання особистості у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.

3. Сучасні дослідження з питань формування компетентності дитини у сфері «Природа».

Питання до самоаналізу знань:

1. Які обставини сприяли становленню методики ознайомлення дошкільників з природою ХХ ст.?

1. Яке значення мала педагогічна діяльність класиків української педагогіки та вчених сучасності?

2. Як можна охарактеризувати основні етапи розвитку методики викладання природознавства?

Завдання до самоперевірки:

1. Яка мета та завдання методики ознайомлення з природою як педагогічної науки?

2. Що є предметом вивчення методики ознайомлення з природою?

3. Які рівні виділяються в змісті методики природознавства, в чому їх суть?

1.5. Використання інтерактивних методів у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу

Лекційне заняття

План

1. Загальна характеристика інтерактивних методів навчання студентів.

2. Метод навчально- рольової гри.

3. Створення і використання словесно плакатної творчості на

інтерактивних лекціях з природознавства.

4. Структурно-логічні моделі як засіб вивчення природничих дисциплін студентами.

Література: [2, С.56-58; 18, С.19-47; 14, С. 17-21]

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, лекція, словесно плакатна творчість.

1. Загальна характеристика інтерактивних методів навчання студентів

Підвищення ефективності навчання безпосередньо залежить від доцільності добору і використання різноманітних, найбільш адекватних навчальній темі методів навчання, а також від активізації всього навчального процесу.

Традиційне тлумачення терміну «методи навчання» є наступним: це «упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності педагогата учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань».

Вибір методів навчання зумовлений:

цілями навчання;

змістом навчального матеріалу та специфікою навчальної дисципліни;

темпом та терміном процесу навчання;

стилем навчання та рівнем педагогічної майстерності педагога;

дидактичним та матеріально-технічним забезпеченням процесу навчання;

рівнем підготовки учнів.

Кожен з методів навчання має певні переваги і недоліки. Ефективність їх застосування визначається специфікою конкретного процесу навчання. Універсальних рекомендацій щодо складу і застосування методів навчання не існує. Педагог самостійно приймає рішення про використання того чи іншого методу на основі свого власного досвіду, врахування

особливостей учнівської аудиторії з метою максимальної ефективності процесу навчання.

При плануванні конкретних занять у вищому навчальному закладі педагогу необхідно враховувати, що будь-який метод навчання має тією чи іншою мірою забезпечувати:

- активну участь студентів у процесі навчання;
- встановлення зворотного зв'язку в системі «педагог-студент»;
- можливість застосування набутих навичок і знань у реальних життєвих та навчальних ситуаціях;
- розвиток цільових навичок поведінки (самостійної творчої діяльності роботи в малих групах);
- мотивацію студентів до підвищення ефективності своєї діяльності на заняттях і в реальних ситуаціях;
- можливість отримувати знання на груповому та індивідуальному рівнях.

У процесі навчання найбільш доцільним є використання, в першу чергу, тих методів, при яких:

У студентів розвивається бажання до творчої, продуктивної праці;

студенти прагнуть до активних дій, досягають успіхів і мотивують власну поведінку;

відпрацьовуються моделі поведінки, необхідні для успішної професійної педагогічної діяльності.

Цим вимогам найбільш відповідають інтерактивні методи навчання. Слово "інтерактив" (пер. з англійської «inter» - взаємний, «act» - діяти) означає взаємодіяти.

Інтерактивний метод - це спосіб взаємодії через бесіду, діалог. Найбільш ефективні результати при застосуванні інтерактивних методів навчання можна отримати при організації роботи студентів малими групами.

Інтерактивне навчання - це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення

навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів.

Інтерактивні методи навчання передбачають фронтальну роботу студентів та роботу малими групами. Найбільш ефективні результати можна отримати при організації роботи студентів малими групами.

Отже, інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача з студентом .

Інтерактивне навчання не є зовсім новим, адже подібні підходи застосовувалися з давніх часів, а протягом короткого часу на початку радянської педагогіки були дуже поширеними в школі (лабораторне та бригадне навчання 20-х років).

Під час інтерактивного навчання студент стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку (це особливо важливо для старших курсів). Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, що сприяє його ефективності.

Сутність і види інтерактивних методів навчання.

Методи інтерактивного навчання можна поділити на дві великі групи: групові та фронтальні.

Перші передбачають взаємодію учасників малих груп (на практиці від 2 до 6-ти осіб), другі – спільну роботу та взаємонавчання всієї групи.

Час обговорення в малих групах – 3-5 хвилин, виступ – 3 хвилини, виступ при фронтальній роботі – 1 хвилинка.

Групові методи:

Робота в парах.

Студенти працюють в парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконати вправи, які в звичайних умовах є часомісткими або неможливими (обговорити подію, взагалі інформацію, вивести підсумок заняття, події тощо, взяти інтерв'ю один в одного, проанкетувати партнера). Після цього один з партнерів доповідає перед групою про результати.

Робота в трійках.

По суті, це ускладнена робота в парах. Найкраще в трійках проводити обговорення, обмін думками, підведення підсумків чи навпаки, виділення несхожих думок.

Змінювані трійки.

Цей метод трохи складніший: всі трійки групи отримують одне й те ж завдання, а після обговорення один член трійки йде в наступну, інший – у попередню і ознайомлює членів новостворених трійок з набутком своєї.

$2+2=4$. Дві пари окремо працюють над вправою протягом певного часу (2-3 хвилини), обов'язково доходять до спільного рішення, потім об'єднуються і діляться набутим. Як і в парах, необхідним є консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки у вісімки, або перейти до групового обговорення.

Карусель. Студенти розсаджуються в два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються "попарні суперечки" кожного з кожним, причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази, чи для обміну інформацією (студенти із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

Робота в малих групах.

Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: "спікер" – керівник групи (слідкує за регламентом під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи), "секретар" (веде записи результатів роботи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні), "посередник" (стежить за часом, заохочує групу до роботи), "доповідач" (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи).

Можливим є виділення експертної групи з сильніших студентів. Вони працюють самостійно, а при оголошенні результатів рецензують та доповнюють інформацію.

Акваріум.

У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі

аудиторії, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

Фронтальні методи:

Велике коло.

Студенти сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажання висловитися. Викладач може взяти слово після обговорення.

Мікрофон.

Це різновид великого кола. Студенти швидко по черзі висловлюються з приводу проблеми, передаючи один одному уявний "мікрофон".

Незакінчені речення.

Дещо ускладнений варіант великого кола: відповідь студента – це продовження незакінченого речення типу «можна зробити такий висновок...», «я зрозумів, що...».

Мозковий штурм.

Загальновідома технологія, суть якої полягає у тому, що всі студенти по черзі висловлюють абсолютно всі, навіть аналогічні думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

Мозаїка.

Це метод, що поєднує і групову, і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми (наприклад, кожна первинна група аналізувала одну якусь проблемну ситуацію, після переформування перша нова група повинна узагальнити тематику всіх опрацьованих проблемних ситуацій, друга – ідейне навантаження, третя – образи, четверта – форму).

2.Метод навчально- рольової гри

Важливим освітнім завданням викладачів природознавчих

дисциплін є здійснення завдань розвивального навчання, а саме: розумовий розвиток студентів - майбутніх вихователів, навчання їх вчитися, формування творчих здібностей, здатності і вміння знаходити нові шляхи для розв'язання практичних завдань, творчо застосовувати набуті знання у майбутній професійній діяльності в ДНЗ.

Формування творчих здібностей студентів можливе за умови раціональної організації навчального процесу, основу якого становлять методи навчання. Для реалізації завдань розвивального навчання все більше застосовуються активні методи навчання, зокрема імітаційні, пов'язані з застосуванням навчальних ігор.

Активні методи навчання поділяються на неімітаційні, які реалізуються на традиційних видах занять, та імітаційні, використання яких, як правило, пов'язане із застосуванням навчальних ігор. Імітація (наслідування, відображення) - це моделювання діяльності, розігрування ситуації. Отже, ігровий метод - це спосіб взаємодії викладача й студентів (студента), зумовлений грою, що веде до реалізації дидактичних задач і цілей навчання.

Зупинімося більш докладно на методі навчально-рольової (ділової) гри. Зараз спостерігається певний інтерес до використання цього методу у роботі з студентами. Адже рольова гра дає можливість відтворити практично будь-яку ситуацію в «ролях». Це дозволяє краще зрозуміти психологію людей, стати на їхнє місце, з'ясувати, що ними рухало при прийнятті рішення. Завдяки рольовій грі відбувається психологічна переорієнтація студентів. Кожен починає розуміти, що він уже не просто студент, який відповідає перед викладачем, а особа, яка має певні права й обов'язки та несе відповідальність у прийнятті рішення. Такий метод інтенсифікує розумову працю студентів, дозволяє швидше і краще засвоїти навчальний матеріал. Крім того, він сприяє підготовці студентів до їх майбутньої професійної діяльності, формуючи необхідні практичні вміння і навички.

Саме рольові ігри дають змогу формувати професійні вміння і навички студентів шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності, вчать самостійної роботи з різноманітною літературою.

Зважаючи на все вище викладене, ми й використовуємо під час викладання дисципліни «Основ природознавства з методикою» різноманітні навчально-рольові ігри.

Навчально-рольова гра – це групова вправа на вироблення оптимальних рішень, застосування навчальних методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку роботи дошкільного закладу. Учасники гри в процесі таких ігор дістають більш конкретне уявлення про суть своєї майбутньої діяльності, отримують, розширюють, поповнюють свої знання, у них формуються необхідні професійні навички та вміння. Як правило, гра повинна бути динамічною, забезпечувати прийняття цілого ряду варіантів рішень і методичних рекомендацій; обмеженою в часі. У кінці гри її учасники обговорюють хід гри, виробляють найоптимальніші колективні рішення, освоюють ефективні методи і прийоми проведення занять та ін.

Для проведення занять з дисципліни «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою» можна рекомендувати такі різновиди ділових ігор: «Ігрове проектування» та «Інсценізація».

Ділова гра – інсценізація – це метод навчання професійної діяльності шляхом її моделювання, близького до реальних умов. Обов'язковими умовами є динамічний розвиток ситуацій, задач чи проблеми, яка розв'язується в суворій відповідності з характером рішень та дій її учасників.

У процесі викладання дисципліни «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою» такі ігри використовуються для розвитку творчого мислення, формування практичних вмінь і навичок, для стимулювання уваги, підвищення інтересу студентів до занять, активізують процес

оволодіння професією вихователя.

Використовується також ігрове проектування – метод розробки студентами рекомендацій, планів навчально-виховної роботи, конспектів занять з ознайомлення з природою та екологічного виховання дошкільників, їх аналіз, виготовлення дидактичних посібників для проведення дидактичних ігор, занять, влаштування еколого-розвивального середовища дошкільного закладу, складання планів городу, квітника для ДНЗ та ін. Ігрове проектування використовується під час проведення практичних занять.

Під час проведення занять з дисципліни природознавчого циклу використовуються такі види ігор як ігри-змагання та ігри (узагальнюючі) комплексні.

Ігри-змагання – це ігри, в процесі проведення яких виконання одного і того ж завдання надається двом групам учасників (у кожній від 3-х до 15-ти чоловік), які мають самостійний зміст, послідовність дій. Одержані результати порівнюються, вищим балом оцінюються найбільш вдалі і правильні рішення, відповіді, які прийнято в ході гри.

Такі ігри використовуємо під час викладання різних тем. Зокрема, під час викладання теми «Використання ігор у роботі з ознайомлення дітей з природою» практикуємо завдання: хто краще пояснить запропоновану дидактичну гру для дітей дошкільного віку. Вказуємо назву гри, вік дітей, пропонуємо її зміст та правила, наочні посібники. Так, зокрема, студенти презентують проведення таких ігор як «Верхівки й корінці», «З якої гілки дітки», «Листочки», «Коли це буває?» та ін.

Під час викладання теми «Словесні методи ознайомлення дітей з природою» пропонуємо позмагатись, хто швидше і змістовніше складе словесно-логічне завдання на одну і ту ж тему, хто придумає кращу сюжетну, описову розповідь.

Вивчаючи теми «Кімнатні рослини», «Тварини кутка живої природи» пропонуємо складати казкові описи рослин та тварин, змагатись у тому, хто краще (яка підгрупа) охарактеризує

запропоновані кімнатну рослину, акваріумну рибку, представника земноводних, плазунів, птахівта ін.

Ігри-змагання практикуються тоді, коли студенти не виявляють достатньої активності у вивченні предмету. Ігрові дії допомагають розворушити їх і створити робочий настрій. Вказані ігри можна використовувати на різних етапах заняття: як для перевірки, так і для узагальнення й систематизації знань.

Практикуються наступні види (типи) ділових ігор: прес-конференції (за темами «Природа України та її охорона», «Створення еколог-розвивального середовища ДНЗ»); методичне об'єднання (пропоновані теми – «Екологічне виховання дітей дошкільного віку», «Сезонні зміни у природі та ознайомлення з ними дошкільників», «Організація пошуково-дослідної діяльності дошкільників»); педагогічна рада (на теми «Спільна робота дошкільного закладу і сім'ї у здійсненні завдань екологічного виховання дошкільників», «Використання інтерактивних методів навчання у процесі формування компетентності дитини у сфері «Природа», «Активізація пізнавальної діяльності дошкільників у процесі вивчення природи рідного краю»; КВК, зачідання клубу «Що? Де? Коли?» (на теми «Екзотичні рослини у нашому житті», «Охорона природи Закарпаття», «Все про кімнатні рослини», «Дерева та кущі на ділянці ДНЗ», «Природа рідного краю», «Ознайомлення дітей з порами року», «Свійські та дикі тварини»), телеміст (на тему «Методи і форми ознайомлення дітей з природою») та ін.

Які ж етапи підготовки ділової гри, методики її проведення? Насамперед, обирається тема гри. При цьому треба врахувати, що тема гри повинна мати у своєму змісті певну ситуацію або завдання, для вивчення яких і вироблення конкретних рішень доцільно використати гру. При цьому треба врахувати, що ділова гра ефективна лише за таких умов:

якщо вона визначається динамізмом ситуацій і відображає достовірний характер ситуацій;

коли інтереси учасників у реальній обстановці неідентичні,

водночас відмінності в інтересах виконавців ролей повинні пов'язуватися так, щоб досягти спільної мети. При визначенні тем ділових ігор ми користуємося програмою курсу, а особливо - повсякденним життям дитячого садка, з яким підтримуємо постійний зв'язок під час педагогічної практики.

Визначивши тему гри, треба дослідити закономірності і модель гри. На даному етапі роботи ми, насамперед визначаємо мету гри та критерії оцінки рішень її учасників. Особливо уважно вивчаємо і аналізуємо вплив різних обставин (кількох можливих варіантів) на прийняття оптимальних рішень.

Потім переходимо до розробки принципів і механізму ділової гри. При розробці цього етапу враховуємо, що ділова гра - це певне спрощення реальної дійсності, адже в основі гри, як правило, лежить модель події, ситуації. Тому таку модель треба створити заздалегідь. Чітко визначаємо функції кожного учасника гри, їх взаємозв'язок. Важливо забезпечити такі етапи гри, які відповідають реальній дійсності. Коли гру вже розроблено, треба відпрацювати і по потребі допрацювати її механізм. Для цього треба провести експериментальну перевірку, в ході якої:

- виявити її цінність для студентів;
- з'ясувати питання, які потребують доопрацювання;
- встановити затрати часу для проведення гри.

За результатами цієї перевірки здійснюємо остаточну доробку ділової гри, а також підготовку студентів у кожній групі.

Наступним етапом є визначення функцій учасників гри і критерії оцінки її діяльності.

Розподіл ролей здійснюється між студентами з урахуванням їх особистих даних, знань та здібностей. Водночас слідкуємо, щоб ролі, які виконує кожен учасник, не залишались незмінними в усіх іграх. Для цього використовуємо спеціальні таблички з назвою ролі та розробленою інструкцією до неї. Для того, щоб підвищити відповідальність і активність студентів, з їх числа визначаємо групу рецензентів кожної ролі і групу

оцінювачів.

Щодо критеріїв оцінки діяльності, то для кожної гри треба розробляти свою систему стимулювання, але вона обов'язково має передбачати врахування наступних умов:

оцінку глибини та повноти знань студентів;

правильність виконання ролі і взаємодія з іншими учасниками гри;

прийняття оптимальних практичних рішень і внесення конкретних пропозицій по суті проблеми;

надання заохочувальних балів за активну участь в обговоренні дій інших учасників гри;

вжиття штрафних санкцій за низьку якість знань, не серйозне ставлення до виконання ролі, прийняття формальних рішень, вироблення рекомендацій, що мають некваліфікований характер. Конкретно вказати кожному учасникові гри за що він заохочується або штрафується у процесі гри.

Розробляючи процес гри, треба послідовно визначити всі її етапи, взаємозв'язок ролей всіх учасників гри. Тут, як правило, доцільно виділити три етапи гри: підготовчий; проведення гри; облік та аналіз її результатів.

Треба розробити інструкції виконавцям ролей. Доцільно і необхідно розробити інструкції кожному учаснику гри, в яких послідовно викласти завдання, які він повинен виконувати на всіх етапах гри. Обов'язково треба, забезпечити взаємовідповідність і зв'язок із усіма учасниками гри.

Заключний етап - підготовка і проведення ділової гри. Розроблена з певної теми ділова гра впроваджується в навчальний процес. Для цього треба:

не менше як 10-14 днів (на початку вивчення теми) ознайомити студентів групи з її темою та змістом, з тією ситуацією, яка буде створена, а також розподілити ролі між учасниками гри і порекомендувати літературу;

якщо гра буде тривати більше, ніж дві години, можна продовжити її через кілька днів. За цей час учасники її зможуть

краще підготуватись для решти етапів, одержати консультації;

до початку гри треба виготовити і встановити таблички із зазначенням «посади», прізвища, імені та по-батькові кожного виконавця;

до початку гри треба розкрити її суть всім учасникам, щоб кожен, виконуючи свої завдання, відчув своє «місце» в загальній справі в підтримував необхідний взаємозв'язок з іншими виконавцями;

після закінчення гри викладач підбиває підсумки, а його помічники (група рецензентів-оцінювачів) заповнюють відповідну таблицю.

Після цього треба дати студентам можливість висловитися, щоб врахувати у майбутньому їхні пропозиції.

В свою чергу, оцінюючи участь кожного студента в грі слід звернути увагу на те, чи володіють майбутні вихователі такими навичками і вміннями:

чи вміють формулювати думку, забезпечувати ідейність, конкретність та якість викладу матеріалу; чи в змозі знаходити переконливі факти, аргументи; чи логічна, переконлива розповідь, емоційна виразна мова;

чи контактують з групою, чи можуть підтримувати інтерес до себе, створювати проблемні ситуації; чи вміють користуватись наочними посібниками, ТЗН; який зовнішній вигляд мають, як тримаються, яка постава, міміка, жести.

Говорячи про методику проведення ділової гри треба нагадати, що викладач повинен добре знати задум гри, ситуацію, яка лежить в основі сценарію, правила гри, свої завдання і місце як керівника. Не завжди викладач є ведучим гри. У залежності від рівня організації навчання та підготовки студентів можна запропонувати 1-2 студентам, щоб вони самостійно вели гру. Викладач лише спостерігає і аналізує її. Це відбувається при високому рівні організації навчання. По закінченню гри група рецензентів - оцінювачів аналізує участь кожного студента в грі, опираючись на запропоновану заздалегідь і заповнену в процесі

гри таблицю системи стимулювання знань (додається в додатках) виставляє бали.

Викладач у разі потреби, коректує їх аналіз, переглядає кількість виставлених балів, разом виставляють оцінки всім учасникам гри. Потім викладач аналізує та оцінює роботу групи рецензентів - оцінювачів, підводить підсумки гри.

Практикуємо роздачу надрукованих інструкцій виконавцям різних ролей за 7-10 днів до ділової гри для детального ознайомлення.

Залежно від змісту навчально-рольової гри пропонуємо студентам виготовляти емблеми значки, таблиці, плакати (наприклад, про роль природи в житті людини), підбирати музичне оформлення (магнітофонний запис, грамзапис).

Навчально-рольові ігри можуть бути самими різноманітними. Це можуть бути: «Прес-конференція», «Питання з залу», «Школа молодого вихователя», «Батьківські збори», «Телеміст», «Методичне об'єднання», «Педагогічна рада», «КВК», засідання клубу «Що? Де? Коли?», «Курси підвищення кваліфікації», «НОП у роботі ДНЗ», «Моделювання занять за складеним конспектом», «Моделювання роботи з екологічного виховання в ДНЗ», та ін.

Наводимо схеми проведення окремих ділових ігор, що найчастіше використовуються з дисципліни «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою».

Прес-конференція. Розігрується педагогічна ситуація з молодими малодосвідченими вихователями, завідуючими, методистами ДНЗ, які діляться досвідом, знаннями фахівці - науковці та практичні працівники різного рівня, представники різноманітних організацій, які займаються охороною навколишнього середовища (ООН, ФАО, МСОП, Грінпіс та ін.). Працівники дошкільних закладів ставлять запитання, які їх цікавлять по темі ділової гри, фахівці дають відповіді на них. Тема гри повідомляється за 2-3 тижні, дається перелік рекомендованої літератури. Орієнтовно можна визначити

проблеми, що будуть обговорюватись, але запитання, які готують працівники ДНЗ, не повідомляються, а тримаються в таємниці.

Вводяться також ролі журналістів, які повинні коректувати запитання, брати участь у виробленні рішень прес-конференції та їх оформленні, написати замітку до газети «Новини Закарпаття».

Вводяться ролі рецензентів - оцінювачів, експертів. Всім виконавцям ролей роздаються інструкції. Гру може проводити викладач або хтось із студентів. Вони готують вступне та заключне слово.

До цієї гри готуються різноманітні наочні посібники (картини, ілюстрації, гербарії), ТЗН (слайди, магнітофонні записи, фотоілюстрації). Можна організувати виставку літератури. Аудиторія прикрашається квітами, вивішуються плакати. Учасники гри виготовляють значки-емблеми, таблички-назви ролей, готують засоби художньої виразності тощо.

Методичне об'єднання. Пропонується розіграти педагогічну ситуацію: проведення методичного об'єднання в ДНЗ, присвяченого проблемам формування компетентності дитини у сфері «Природа», формування екологічної культури вихователів дошкільного закладу та їх вихованців. Заздалегідь визначається тема методичного об'єднання, розподіляються ролі, роздаються інструкції. Вводяться ролі завідувачої, методиста, вихователів, рецензентів - оцінювачів. Всі повинні діяти відповідно до інструкції. При потребі вводяться ролі дітей, батьків. Можна запропонувати такий план роботи: читання доповіді та її обговорення, огляд методичної літератури, знайомство із зразками наочності, різних матеріалів та виготовлення їх, спостереження та аналіз фрагментів занять.

Роль рецензентів ролей, оцінювачів полягає у наступному: аналізувати вихідні умови педагогічної дії, правильність обраних методів, форм роботи; оцінювати результати розв'язання завдань, заповнювати таблицю за бальною системою (таблиця); вживати штрафні санкції за низьку якість знань, несерйозне ставлення до виконання ролей, формальне ставлення до обговорення,

вироблення рекомендацій некваліфікованого характеру; давати оцінку та характеристику способам оцінки знань, умінь, навичок; конкретно вказати кожному учаснику, за що він заохочується або штрафується в процесі гри.

Моделювання заняття за складеним конспектом. Студенти складають конспект заняття з різних тем (наприклад, спостереження за живим об'єктом, занять пов'язаних з працею в природі, пошуково-дослідною діяльністю тощо), готуються до його моделювання. Створюється педагогічна ситуація: хтось із студентів - вихователь, інші - діти відповідної вікової групи і одночасно рецензенти - оцінювачі. Вихователь проводить умовне заняття, як з дітьми дошкільного віку. Студенти-«діти» розігрують ролі дітей і одночасно аналізують роботу, що проводилась. Ставиться умова: відповідати на рівні розвитку дітей, створювати проблемні ситуації. До даної ділової гри студенти готують весь необхідний для заняття матеріал. Викладач готує інструкції.

Батьківські збори. Проводяться найчастіше з тем «Пори року. Ознайомлення дошкільників з порами року», «Природа місцевого краю та її охорона», «Екологічне виховання дошкільників» з метою вдосконалення знань студентів з даних тем, уміння проводити роботу з батьками, відстоювати педагогічні погляди, аналізувати роботу вихователя. Викладач робить установку - повідомляє актуальність мети ділової гри, розподіляє функції і ролі, робить загальний інструктаж про тему і зміст гри.

Готуючись до проведення гри, студенти спостерігають за роботою вихователів у ДНЗ, аналізують їх документацію (зокрема, план навчально-виховної роботи, облік роботи), знайомляться з матеріалами періодичної преси, повторюють матеріал за підручником, можуть приготувати виставку літератури для батьків, виготовити папку-ширму та ін. Виділяються ролі: завідуючої ДНЗ, методиста, вихователів різних вікових груп та помічників вихователів різних вікових

груп, батьків, рецензентів, експертів, організаторів. Педагоги - учасники батьківських зборів повинні провести збори: виступити з доповіддю, організувати виступи вихователів, відповісти на запитання батьків, дотримуючись педагогічного такту.

Батьки - учасники батьківських зборів повинні представити виступи із досвіду виховання дітей, аналізувати роботу вихователів, ставити нетрадиційні запитання.

Рецензенти основну увагу повинні звернути на правильність визначення мети заходу, якість підготовки, узгодженість дій всіх учасників, реагувати на зміну ігрової ситуації. Правило: доброзичливе відношення поєднувати з критичними зауваженнями.

Експерти оцінюють внесок учасників у гру, керуючись системою стимулювання і санкцій. Організатори обладнують аудиторію для занять, ведуть протокол, слідкують за регламентом роботи.

Пропонується наступна система стимулювання і санкцій: правильне проведення заходів - 5 балів, повідомлення шляхом читання тез чи реферату - 2 бали, помилка методичного характеру - знімається 1 бал, суттєве доповнення - 1 бал, внесення нового, ігрова ініціатива - 2 бали, правильна відповідь на питання - 1 бал, кваліфікована рецензія - 5 балів, рецензія без конкретних пропозицій - 2 бали, на проведення такої ділової гри відводиться не більше 2-х годин.

Педагогічна рада. Розігрується педагогічна ситуація: проведення педагогічної ради в ДНЗ традиційним або нетрадиційним способом.

До проведення гри проводяться консультації про мету та завдання гри її учасників. Учасники гри виступають у таких ролях: завідуюча, методист, вихователі, інспектор-методист РВО, організатори при, помічники керівника гри. Досить часто проводимо таку ділову гру по темах: «Весняні явища в природі, ознайомлення з ними дітей дошкільного віку», «Організація роботи з екологічного виховання дошкільників у літній період»,

«Організація пошуково-дослідної діяльності дошкільників у куточку природи», «Методи і форми формування компетентності дошкільників у сфері «Природа», «Створення кутків дикорослих рослин на ділянці дошкільного закладу» та ін.

Пропонується такий хід гри: читання доповіді (завідуючий); аналіз стану навчально-виховної роботи в ДНЗ з теми педагогічної ради, (інспектор-методист РВО, методист ДНЗ); обговорення доповіді та стану навчально-виховної роботи в різних групах (вихователі); прийняття рішення педагогічної ради.

Учасники гри повинні: провести педагогічну раду, оцінити правильність її проведення і можливу результативність; дати оцінку діям учасників гри; внести свої пропозиції по вдосконаленню навчально-виховної роботи в ДНЗ з теми ділової гри.

Під час проведення педради в нетрадиційній формі вихователям пропонуються різноманітні завдання, запитання, які виявляють рівень їх підготовки по темі педагогічної ради. Наприклад, їм пропонується назвати відомі загадки, вірші про ту чи іншу пору року, розповісти, які дидактичні ігри вони використовують у роботі з дітьми та ін. Вихователі готують теоретичний матеріал, виготовляють наочні посібники та ін.

Конкурс веселих та кмітливих або конкурс знавців природи (КВК). Студентів розподіляємо на дві команди: кожна команда обирає капітана. Призначаються також члени журі. За два тижні до гри визначаємо тему гри та домашнє завдання командам. Так, домашнє завдання можна запропонувати: моделювання фрагментів занять, дидактичних ігор, проблемної ситуації із життя. Пропонуємо підготувати привітання команді - суперниці, конкурс капітанів. Для конкурсу капітанів студенти традиційно готують три запитання: одне – усне, друге - у формі «чорного ящика», третє - у формі кросворду. Іноді оголошується конкурс «Кращий наочний посібник». Наочний посібник повинен відповідати необхідним вимогам. Крім того студенти повинні

показати, як слід ним користуватися у роботі з дітьми. Викладач готує запитання для розминки, завдання з ігрового проектування (спланувати спостереження за калиною, горобиною восени, скласти словесно-логічне завдання, та інші конкурси. Перед конкурсом повідомляються умови його проведення, система стимулювання ін. Такі КВК проводимо на теми «Методи активізації пізнавальної діяльності дошкільників у процесі ознайомлення з природою», «Природні багатства нашого краю», «Використання ігрових методів та прийомів у процесі ознайомлення дошкільників з природою» та ін.

Гра-вікторина «Що? Де? Коли?». Заздалегідь група ділиться на 2 команди, обираються 2 капітани. Перед грою капітани, порадившись із гравцями, пропонують 3 кандидатури арбітрів. Викладач вибирає двох, найбільш ерудованих. Третій арбітр - він сам. На початку гри проводиться розминка. Студенти відповідають на 10—11 запитань викладача. Далі проводиться гра відповідно до наступних правил. На столі - накреслене коло розділене на 8 секторів, в кожному секторі - конверт із завданням. Арбітр крутить «вертушку». Коли вона зупиняється, стрілка показує на один із конвертів. Арбітр читає завдання із конверта, всі коротко записують умови. Інший арбітр ударяє в гонг і засікає час на обдумування (2хв). Через 2 хвилини звучить гонг, суперечки закінчуються і капітани команд піднімають свій ігровий номер, показуючи цим, що готові відповідати. На обдумування питань бліц - турніру дається по 1 хвилині. За правильну відповідь команда отримує 1 бал. Якщо у відповіді були неточності, оцінка - 0,5 бала. Гру ведуть 2 арбітри, вони ведуть лічбу балів команд на дошці. У загальний рахунок входять результати вікторини і домашнього завдання. Підсумовуючи, арбітри висловлюють свою думку з приводу виступів команд. У капітанів на столах лежать аркуші з прізвищами гравців: враховується коефіцієнт трудової участі кожного члена команди. За правильні версії чи відповіді ставиться «плюс». Чим більше плюсів, тим вищий бал. Поки арбітри відводять підсумки гри,

викладач збирає листки обліку у капітанів команд і оцінює знання кожного. Для вікторини готується 14 питань, серед них - гумористична пауза. Звучить гонг. Гра закінчена, слово надається арбітрам. Вони оголошують підсумки з врахування оцінки за домашнє завдання. Домашнім завданням може бути виготовлення наочного посібника, підготовка реклами, випуск газети та ін.

Гру «Що? Де? Коли?» можна провести як засідання клубу молодого вихователя. Тут вихователям ми пропонуємо такі завдання: впізнати голоси птахів, подані у магнітофонному записі або на платівці «Голоси птахів», передати образними словами красу зимового пейзажу; назвати виставлені кімнатні рослини, розповісти, як за ними доглядати; описати досліди, які доводять, що для росту рослин необхідна вода і поживний ґрунт; назвати запропоновану наочність і пояснити як її можна використовувати в роботі (наприклад, посібник «Квітковий годинник»); провести дидактичну гру природничого змісту; назвати зображення лікарської рослини і розповісти про її властивості, використання.

Таким чином, організація та пароведення ігрових методів навчання у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу вимагає ретельної підготовки, у процесі якої враховується рівень знань студентів, передбачається мотивація навчально-ігрової діяльності, виходячи з актуальності проблеми на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти.

3. Створення і використання словесної плакатної творчості на інтерактивних лекціях з природознавства

Сучасне навчання побудоване переважно на вербальних способах передачі інформації через звукові й буквенні символи, наприклад:

- усний виклад змісту викладачем і сприймання його студентами на слух;
- зорове сприймання студентами тексту підручника, посібника;

- виконання вправ за змістом підручника, посібника.

У відборі змісту для лекції дуже важливо визначити основне, що мають засвоїти студенти. Це, педагогічні поняття, принципи положення, блоки структурних компонентів, понять, явищ тощо. Деякі сучасні підручники дещо структуровані, що полегшує відбір змістових одиниць.

У процесі складання схем та плакатів основна увага акцентується на ключових поняттях та термінах

У зображенні текстів на плакатах мають значення шрифти, колір. Крупним, жирним або косим шрифтом виділяємо поняття чи найважливіші елементи його змісту. Кольором виділяємо ключове слово-поняття, а його тлумачення – чорним шрифтом. Текст іноді даємо на кольоровому аркуші. Колір поживляє сприймання чорного шрифту, підносить емоційний стан, а значить активізує мислительні процеси студентів. Аркуш укладаємо в пластиковий файл. З допомогою скотчу файл кріпимо на дошці.

Методична робота з текстами на плакатах досить багатоманітна в процесі лекції.

Насамперед студенти занотують зміст, сприймаючи його як на слух від викладача, так і наочно з плакату. Озвучивши зміст плаката, викладачу недоцільно повторювати його вдруге. Адже той, хто не встиг занотувати зміст за викладачем, перечитує його з плаката в міру потреби. Отже, різний темп запису студентами змісту не впливає ні на роботу викладача, ні на сприймання інших студентів. Іноді, по закінченні студентами запису, викладачеві доцільно ще раз озвучити текст, акцентуючи інтонацією ключові слова.

Активізуємо роботу студентів зі змістом плаката навідними питаннями, різними конкретними завданнями, наприклад: виділіть ключові думки в понятті; знайдіть основні складові поняття; що основне в даному понятті, а що підлегле тощо. Така робота зі змістом плаката спонукає студентів уважно вдуматись, проаналізувати пропонований зміст, зрозуміти й усвідомити

його.

Є ціла низка понять, які необхідно порівняти, щоб усвідомити їх сутність, наприклад: знання, уміння, навички, методи, прийоми, засоби тощо.

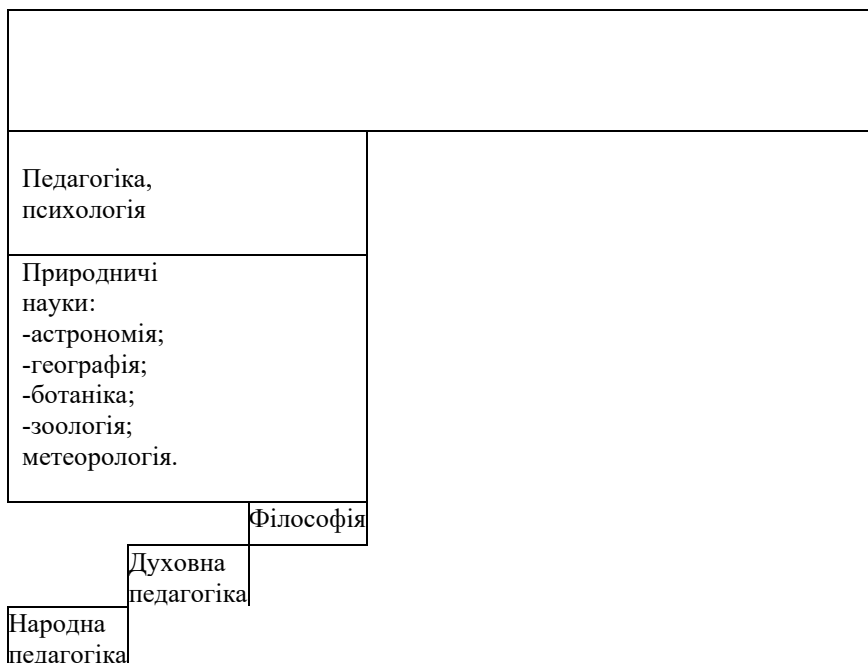
<i>Знання –</i>	<i>Уміння –</i>	<i>Навичка –</i>
узагальнений	здатність діяти на	психічне
досвід людства з	належному рівні в	новоутворення
природознавства: природному		індивіда, що дає
наукові факти	середовищі з	змогу виконувати
правила, висновки доцільним		дії в природному
закономірності,	використанням	довкіллі
ідеї, теорії.	знань.	раціонально,
		точно і швидко.

Спочатку пред'являємо ці поняття по чергово, роз'яснюємо їх сутність, спільно зі студентами ілюструємо прикладами з досвіду виховання та навчання дошкільників.

Коли вже всі плакати розглянути в міру розміщення на дошці, тоді шляхом порівняння студенти з'ясовують, що саме в поняттях спільного, що відмінного. Ця аналітична вправа дозволяє заглибитись у сутність понять. У ході аналізу, порівняння, узагальнення, коментарів викладачів студенти доповнюють свої записи відповідним навчальним матеріалом.

Якщо ми розглядаємо поетапність розвитку явища, наприклад, «Становлення методики ознайомлення з природою як науки», то розміщуємо плакати *сходінками* знизу догори, мов би окреслюючи її шлях з глибин народної педагогіки до сучасної методики ознайомлення з природою.

Методика
ознайомлення
з природою,
екологічне виховання
дошкільників

Кожна сходинка служить студентам опорним сигналом до відповідного коментаря викладача про суспільні умови і особливості певної науки щодо потреб і можливостей суспільства, у якому вона розвивалась. Далі, разом уже зі студентами, з'ясовуємо відмінності розглянутих наук.

Отже, вивчення понять не обмежується лише коментарем викладача. Навколо текстів плакатів можна використати чимало інтерактивних прийомів роботи зі студентами. Завдяки цьому вже під час лекції вони активно співпрацюють з викладачем та іншими студентами, оперуючи змістом лекції. Це поліпшує його практичне розуміння, запам'ятання, опанування.

Серед методів організації інтерактивних лекцій цікавим є символічна наочність. З'ясування способів поєднання вербального викладу змісту з його символічним словесним зображенням під час лекції дозволяє виділити кілька методичних прийомів налагодження співпраці викладача зі студентами:

Таблиця 2.

Прийоми викладача	Прийоми студента
озвучення тексту	занотовування змісту з плаката
навідні питання	власні міркування
конкретні завдання	власні розв'язки
пошуки прикладів	ретроспективний пошук з власного шкільного чи вузівського навчання
обговорення	обговорення здобутків кожного
висновки	вибір узагальнень

Отже, різноманітні педагогічні вправи з текстами плакатів активізують опанування його змісту студентами ще до подальшої самостійної роботи з підручником.

4. Структурно-логічні моделі як засіб вивчення природничих дисциплін студентами

У викладанні природничих дисциплін можливе використання досить широкого спектру методів. Проте, як засвідчує широке ознайомлення із сучасною практикою, у ВНЗ в основному застосовуються вербальні методи, частково наочно-словесні. Насправді викладачі не вдаються до практичних методів. Не лише під час лекцій, а й на практичних заняттях застосування останніх обмежується, зазвичай, бісциплі письмовим аналізом змісту навчально-виховних бісциплі і методичними розробками планів, конспектів занять, виховних заходів тощо.

У низці ілюстративних методів метод моделей розглядають як допоміжний до словесного. Модель як засіб нерухомого

ілюстрування має «оживати» в розповіді викладача, служити для привернення уваги слухачів.

Розглянемо, як за сучасними підручниками навчають майбутніх педагогів цьому методу в його подвійній класифікації та значенні.

Як наочні методи навчання, «схематичні засоби... відображають дійсність в умовних, символічних і графічних формах, схематично, але чітко показують кількість та просторові відношення між окремими елементами відображуваних явищ, зв'язки і залежності між різними сторонами об'єкта»[2]. «При демонструванні ... моделей особливу роль відіграє порівняння і зіставлення» [там же].

Графіки, схеми допомагають студентам ефективніше сприймати навчальний матеріал, формувати конкретні уявлення, точні поняття.

За І. П. Підласим ілюстрація передбачає показ і відтворення предметів, процесів та явищ у їх символічному зображенні з допомогою плакатів, схем, плоских моделей. Саме ілюстрація дозволяє усвідомити сутність явища, взаємозв'язку між його компонентами. Моделі суттєво полегшують формування понять.

В. С. Селіванов виділяє схематичні наочні посібники. Рекомендує супроводжувати показ поясненням, стимулюючи самостійну роботу студентів постановкою питань; використовувати схеми під час опитування й повторення.

Отже, автори підручників наголошують на значенні методу графічних моделей для кращого засвоєння пізнавального змісту й розвитку психічних процесів. Знаходимо окремі організаційні вказівки: пред'являти модель не заздалегідь, а в слушний час подачі матеріалу, не переобтяжувати заняття ілюстративною наочністю, заздалегідь готувати її, дбати про естетичний вигляд. Окремі методичні рекомендації до 62-дисциплі графічними моделями на занятті є загальними стосовно наочності й не спрямовані на специфіку 62-дисциплі графічною моделлю.

Серед практичних методів навчання Н. П. Волкова виділяє графічні вправи як форму навчальної діяльності. При використанні графічних вправ студенти виражають свої знання зображальними засобами — малюванням, кресленням діаграм, графіків тощо. На першому етапі засвоєння матеріалу доречні пробні вправи. Тренувальні вправи самостійніші. Вони доцільні за умови нарощування їх складності. Це вправи за зразком, інструкцією, за завданням без зразка і докладних вказівок викладача. Виконання вправ передбачає повну послідовність дій: I етап — матеріал розчленовують на окремі елементи, щоб студенти зрозуміли кожен з них; II етап — об'єднання розчленованих елементів для своєрідного зв'язування «окремих вироблених» навичок; III етап — виконання вправ слід постійно контролювати, аналізувати, розвивати в студентів навички самоконтролю.

За М. М. Фіцулою графічні роботи поєднують зоровесприймання з моторною діяльністю студентів креслення, схеми, складання таблиць, графіків, діаграм. Техніку графічного зображення студенти опановують на уроках вивчення географії, ботаніки, основ природознавства.

Вищеназвані автори разом з графічними вправами на заняттях рекомендують з допомогою графічних зображень структурувати зміст підручника з метою його кращого засвоєння. В роботі з підручником студентам допомагає письмова фіксація основних положень її у вигляді структурно-логічної схеми (опорного конспекту). Оскільки автори сучасних навчальних посібників прагнуть викласти коротко матеріал, то дають його у вигляді підсумкових таблиць, діаграм, графіків, наочних моделей тощо. У роботі з ними слід більше аналізувати «спресовану» інформацію, постійно контролювати та сприяти розвитку пам'яті, її вдосконаленню.

Одним з видів самостійної діяльності підручником є розгляд і аналіз студентами таблиць та іншої наочності. Пов'язуючи ці дії з текстом підручника та знаннями, здобутими

під час лекційних занять, студенти осмислюють певний зміст. На етапі узагальненого повторення доцільним є також складання студентами схем, таблиць.

На часі проблема вивчення студентами природничих дисциплін не лише за певним змістом, а й наочно та практично.

Певні можливості для цього відмічаються у використанні структурно-логічних моделей на аудиторних заняттях, моделюванні студентами за змістом підручника при самостійній підготовці до семінарських і практичних занять.

Використовуючи структурно-логічні моделі під час інтерактивної лекції, слід враховувати побажання студентів щодо презентації дисципліни виду наочності, поєднуючи їх з власними методичними прийомами.

Показ моделі поєднується з наступними методичними прийомами:

- пояснення структури моделі, визначення в ній головного поняття (вміщене в композиційному центрі), а також підпорядковані йому поняття;

- з'ясування післявізуального знайомства студентів з моделлю їх запитань з приводу розуміння суті структури моделі:

- пояснення змісту матеріалу (але не перелікування його), який містить модель;

- надання часу студентам для занотовування матеріалу в межах моделі;

- запитання до студентів, про що вони дізналися нового з педагогічного змісту, понять, їх супідрядності;

- ілюстрування прикладами ключових понять моделі;

- залучення студентів до пошуку у власному досвіді й оприлюднення прикладів – ілюстрацій окремих положень моделі;

- для доповнення сконцентрованого в моделі матеріалу слід рекомендувати опанувати зміст відповідних сторінок підручника й додаткових джерел.

Структурно-логічні моделі змісту основ природознавства

дають змогу краще запам'ятовувати матеріал (систематизований у таблицях), що сприяє кращому засвоєнню матеріалу з ботаніки, зоології, методики ознайомлення з природою, насамперед для тих, у кого переважає зорова пам'ять.

Систематизувавши матеріал, можна легко відтворити його в конспектах, тобто розповідати матеріал, дивлячись на схему.

Крім того, взірці структурно-логічних моделей служать прикладом для студентів у власному моделюванні. Для самостійної роботи з підручником студенти отримують завдання структурувати окремий параграф чи його логічну частину.

Після попереднього перегляду й оцінки моделей, підготовлених студентами, їх використовують на семінарських заняттях як ілюстративний, навчальний і виховний матеріал:

- порівняння моделей різних студентів до однієї теми чи параграфа, ви членування в них подібного та різного, творчі рішення;

- окремі моделі аналізуються, наскільки повно й вдало в них відображено зміст;

- доповнення моделей, якщо залишились ще невисвітлені суттєві питання змісту;

- взаємооцінювання моделей за повнотою й структурою змісту;

Для студентів це повчальна і цікава робота, яка допомагає їм краще моделювати матеріал наступних тем.

Найбільш вдалі студентські моделі використовуються і на лекціях в роботі зі студентами інших б5исци чи в наступному навчальному році. Обов'язково наголошуємо, що модель — авторська робота студента. Вона оцінюється і надалі використовується як результат співпраці викладача й студента.

***Контрольні питання
для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до
практичних занять***

1. Тести відкритого типу.
 - 1.1. Інтерактивний – означає здатність чи знаходитись в режимі бесіди, з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною).
 - 1.2. Інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, в ході якого здійснюється
 - 1.3. Методи інтерактивного навчання поділяються на: ,
 - 1.4. Групові методи: робота в парах, , акваріум,, змінювані трійки,, карусель,
 - 1.5. Фронтальні методи: ..., велике коло, ..., мікрофон, ..., мозковий штурм, ...
2. Запитання для узагальнення та систематизації знань.
 - 2.1. Що таке інтерактивні методи навчання?
 - 2.2. Які ви знаєте види інтерактивних методів навчання? Охарактеризуйте їх?
 4. Назвіть поетапно сходами розвитку методики природознавства.
 5. Охарактеризуйте прийоми співпраці викладача з студентами.
 6. Опишіть словесно-логічну модель навчання студентів
 7. Які види плакатів використовуються в процесі викладання дисциплін природознавчого циклу?
 8. В чому полягає специфіка методичної дисципліни текстами на плакатах?
 9. Яким чином використовуються плакати на друкованій основі?
 - 10.3 якою метою використовуються графічні моделі?

Завдання для самостійного опрацювання

1. Назвіть основні види інтерактивних методів викладання дисциплін природознавчого циклу.
2. Охарактеризуйте основні компоненти структурно-логічних моделей у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу.
3. Покажіть специфіку спільної діяльності та спілкування викладача й студентів у процесі застосування інтерактивних

методів навчання.

4. Охарактеризуйте прийоми співпраці викладача з студентами.

5. Розробіть зразки словесно-плакатної творчості на довільні теми.

6. Скласти анотації статей , присвячених інтерактивним методам навчання у ВНЗ.

1.6.Складання опорних схем, конспектів, структурно-логічних схем з курсу «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою», «Методика ознайомлення з природою (з практикумом з природознавства)» з використанням інтерактивних методів навчання

Практичне заняття

Мета: систематизація та поглиблення знань про інтерактивні методи навчання. Набуття вмінь та навичок використання інтерактивних методів у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу.

Література: [37, С.14-25]

Підготовка до заняття

1. Дати відповіді на питання:

- Які види плакатів використовуються в процесі викладання дисциплін природознавчого циклу?

- В чому полягає специфіка методичної роботи з текстами на плакатах?

- Яким чином використовуються плакати на друкованій основі?
- З якою метою використовуються графічні моделі?

Хід роботи

1. На основі запропонованого теоретичного матеріалу природознавчих дисциплін, структурувати окрему тему чи її логічну частину, презентувати матеріал за допомогою структурно-логічної моделі.
3. Порівняти моделі різних студентів, відмітити подібне та різне, творчі рішення.
4. При потребі доповнити моделі, запозичити найбільш вдалу модель для використання її в час підготовки до процесу викладання.

РОЗДІЛ II. Змістовий модуль II

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

=====

2.1.Методи і прийоми викладання природознавства

Лекційне заняття

План

- 1.Класифікація методів викладання природознавчих дисциплін.
- 2.Словесні методи викладання природознавства: бесіда, розповідь.
- 3.Наочні методи: демонстрація натуральних об'єктів, дослідів, а також образотворчих наочних засобів.
- 4.Практичні методи- спостереження, самостійно проведені досліді, експерименти.

5. Методичне забезпечення дисципліни.

Література: [3, С.14-18; 5, С.230-238]

Ключові слова: визначення методів викладання природознавства, класифікація методів та прийомів, поняття про репродуктивну та евристичну бесіду, види наочних та практичних методів викладання, компоненти обладнання курсу природничих дисциплін.

1.Класифікація методів викладання природознавчих дисциплін

Методи, що застосовуються для викладання дисциплін природознавчого циклу, найчастіше класифікують за джерелом знань, виділяючи словесні методи (лекція, розповідь, бесіда, робота з навчальною книгою), практичні (педагогічні ігри, розв'язання педагогічних завдань, вправи), наочні (демонстрування натуральних об'єктів, ілюстративного матеріалу, технічних засобів навчання).

Вибір методу зумовлюється дидактичною метою заняття. На заняттях, метою яких є засвоєння нових знань, найчастіше використовуються лекція, розповідь, бесіда; під час проведення занять, темою яких є ознайомлення студентів з сезонними змінами у природі, організовується заняття-екскурсія.

На заняттях формування умінь і навичок використовуються вправи, педагогічні ігри, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних завдань.

У процесі проведення комбінованих занять використовується сукупність методів, що дозволяє вирішувати різні дидактичні завдання.

Провідним методом засвоєння студентами нових знань є лекція. Її характерні ознаки – строга науковість і значний обсяг матеріалу. Своєрідність лекції у вищому педагогічному навчальному закладі полягає в тому, що вона будується з урахуванням підготовленості студентів. Матеріал викладається в

доступній і цікавій формі. Лекція у педагогічному закладі тісно пов'язана з іншими методами викладання – бесідою, демонструванням технічних засобів навчання тощо. До лекції ставиться ряд вимог, які стосуються її змісту і методики проведення.

Основні вимоги до змісту лекції: науковість, професійна спрямованість, врахування міждисциплінарних та внутрішньопредметних зв'язків, логічність побудови, послідовність викладу.

Починаючи розгляд будь-якої теми, слід пов'язати її з попередньою (внутрішньопредметний зв'язок). Наприклад: «Ми продовжуємо розглядати тему «Методи ознайомлення дітей з природою» і розглянемо сьогодні тему «Спостереження — основний метод ознайомлення з природою».

Після визначення теми доцільно мотивувати важливість її засвоєння (професійну спрямованість), зауваживши студентам, що в їх наступній роботі цей метод буде використовуватися щодня, тому важливо добре оволодіти методикою проведення спостережень.

До кожної лекції слід сформулювати основні питання плану, відповідно до яких чітко будувати виклад матеріалу. Логічність, послідовність викладу матеріалу сприятиме утриманню уваги студентів. Виклад матеріалу повинен бути науковим, орієнтованим на наукові дослідження, передовий досвід. В ході викладу важливо забезпечити професійну спрямованість вивчення питань, встановлювати міжпредметні і внутрішньопредметні зв'язки.

Відповідні вимоги ставляться і до методики проведення лекції: мови викладача, уміння триматися перед студентами, дисциплінуючи прийоми активізації мислительної діяльності студентів.

Викладання навчального матеріалу повинно вестися доступно літературною мовою, бути яскравим, переконливим, емоційним. Головні ідеї, поняття треба конкретизувати

прикладами.

Для активізації пізнавальної діяльності студентів необхідно забезпечити поєднання слова з наочністю. Це досягається демонструванням об'єктів живої природи (кімнатних рослин, акваріумних риб, пташок), а також таблиць, гербаріїв, колекцій. Значний вплив на активізацію студентів має демонстрування слайдів, презентацій («Куток природи в дитячому садку», «Ігри на літньому майданчику» тощо).

Важливим засобом активізації мислительної діяльності студентів є постановка риторичних і проблемних запитань. Наприклад, «Чому спостереження є основним методом ознайомлення дошкільників з природою?».

Пожевавлює лекцію використання прикладів, що відомі студентам із спостережень у природі, в дитячому садку, а також фактів з періодичної преси, інтернет-сайтів, телебачення. Під час розкриття деяких питань, наприклад «Куток природи в дитячому садку», доцільно для поглиблення інтересу застосувати історичний підхід — коли вперше було поставлено питання про створення кутків природи, яка була мета їх створення тощо. Потрібно, щоб студнти вели короткі записи лекції, виділяли основні думки. Це привчає уважніше слухати і дозволяє викладачу більш раціонально використовувати час.

Розповідь як метод повідомлення нових знань відрізняється від лекції за змістом і формою. В розповіді більше життєвих фактів, описів, менше теоретичних положень. Її характеризують образність, описовість. Розповідь можна використати під час викладання теми «Ознайомлення з дикими і свійськими тваринами», де подаються цікаві відомості про спосіб життя тварин.

У розповіді так само, як і в лекції, має бути аналіз фактів, висновки, без чого студенти не зможуть виробити правильного погляду на пристосування, зв'язок з середовищем тих чи інших видів рослин, тварин тощо. Подібно до лекції, розповідь треба вести аргументовано, чітко. Постановка в розповіді питань,

висування проблем орієнтують студентів на творчу пізнавальну діяльність. Використання наочності надає розповіді ще більший педагогічний ефект.

Бесіда – це метод, при якому викладач, спираючись на наявні в студентів знання і досвід, користуючись запитаннями, підводить студентів до розуміння і засвоєння нових знань, до повторення і перевірки навчального матеріалу. Розрізняють репродуктивні і проблемні (евристичні) бесіди.

Репродуктивні бесіди використовуються для актуалізації або для перевірки знань студентів. Для цих бесід характерна постановка запитань за відомим уже студентам матеріалом для відтворення його в пам'яті і використанні як опори під час вивчення нових знань. Однак під час використання цього методу викладач ставить запитання, які потребують як репродуктивної, так і творчої пізнавальної діяльності, а саме запитання на переосмислення, порівняння тощо. Бесіда проходить успішно, якщо в ній застосовуються спостереження студентів у дитячому садку: використовується діагностика знань дітей за певними темами, спостереження за дітьми на заняттях чи у повсякденному житті.

Проблемна (евристична) бесіда використовується найчастіше в процесі засвоєння студентами знань в тих випадках, коли в студентів є опорна система знань. Користуючись послідовно поставленими запитаннями, викладач підводить студентів до певних висновків. Евристичні бесіди важливі для розвитку самостійного мислення студентів. Під час проведення евристичної бесіди слід чутливо реагувати на відповіді, доповнювати, редагувати, чітко оформлюючи думку.

Під час проведення бесід необхідно широко використовувати таблиці, схеми, діапозитиви тощо.

Самостійна робота студентів з книгою на занятті має на меті навчити їх добре орієнтуватися у підручнику, знаходити відповіді на запитання. При цьому студентам дається завдання, під яким кутом зору треба прочитати матеріал. Наприклад,

опрацьовуючи тему «Влаштування квітника в дитячому садку», можна поставити такі запитання: Яке місце вибрати для квітника? Яку форму квітника найкраще обрати для групової ділянки?

У системі навчання студентів вищого педагогічного навчального закладу важливе місце посідають практичні методи: педагогічні ігри, вправи, аналіз педагогічних ситуацій, вирішення педагогічних завдань.

Метод вправ має широке застосування під час практичних і лабораторних занять. Вправи відрізняються від інших методів тим, що вони передбачають багаторазове, багатоваріантне повторення певних дій з метою формування умінь застосовувати знання, виробляти умінь. Використання цього методу дає можливість здійснити перехід від знань до умінь.

Залежно від результатів практичної діяльності вправи можуть бути словесні, практичні, змішаного характеру. Наприклад, слід тренувати студентів у складанні конспектів занять, сюжетних розповідях, словесних логічних завданнях, описових розповідях тощо. Практичні вправи — це зарядка акваріума, влаштування тераріума, інсектаріума тощо.

Вибір вправ визначається дидактичним завданням. Виконання студентами вправ повинно мотивуватися. З метою підготовки до практики студенти тренуються у складанні планів роботи з дітьми, написанні конспектів, виготовленні посібників. На заняттях з практикуму тренуються у пересаджуванні, живцюванні рослин, догляді за тваринами.

Виконання студентами вправ потребує чіткого інструктажу, допомоги студентам у складанні плану. З цією метою застосовуються схеми побудови певних занять з використанням основного методу, схеми аналізу занять, цільових і повсякденних прогулянок.

Вправи виконуються на занятті або під час дисциплін природничої роботи. Наприклад, студенти ведуть записи фенологічних спостережень, складають паспорти кімнатних

рослин, біологічні характеристики тварин і інструкції по догляду за ними, виготовляють наочні посібники для роботи з дітьми тощо. Обов'язково потрібний аналіз результатів виконання вправ, їх оцінка.

Аналіз педагогічних ситуацій і вирішення педагогічних завдань являють собою ніби місток між методами засвоєння знань і умінь і практичними методами. Використання цих методів вносить різноманітність у проведення заняття, викликає зацікавленість студентів, готує їх до вирішення реальних ситуацій. Наприклад, студенти переглядають відеозапис спостереження. Перед переглядом перед ними ставиться завдання: виділити, якими прийомами скористався вихователь для активізації пізнавальної діяльності дітей на різних етапах спостереження. Аналіз педагогічних ситуацій — це метод, що передбачає виділення та аналіз умов, завдань, методів, прийомів, форм навчально-виховного процесу.

Розв'язання педагогічних завдань — це знаходження оптимальних способів дій у певній ситуації на основі її аналізу. Наприклад, вихователь виявив, що у дітей його групи спостерігається байдужість до природи, не сформовані пізнавальні інтереси. Які причини цього і якими засобами найефективніше це подолати?

Важливе значення в практичній підготовці вихователів дитячих садків має використання педагогічних ігор або їх елементів. Вони допомагають наблизити майбутніх вихователів до реальних ситуацій роботи з дітьми, закріпити навички і уміння. Включення елементів педагогічної гри оживляє навчальний процес. Педагогічна гра і її елементи можуть використовуватися під час вивчення багатьох тем. Наприклад, під час вивчення теми «Куток природи в дитячому садку» можна запропонувати студентам елемент педагогічної гри: внесення в куток природи нової рослини і подання дітям інформації про неї. Під час вивчення дидактичних ігор педагогічну гру використовують для апробації методики проведення ігор у

різних вікових групах.

Широке застосування на заняттях методики ознайомлення з природою і практикуму з природознавства мають наочні методи: демонстрування живих об'єктів, ілюстративного матеріалу, графічної наочності, технічних засобів навчання, моделей. Під час проведення занять вони застосовуються найчастіше у сукупності із словесними, практичними методами, сприяючи активізації мислення, підсиленню інтересу до проблеми, що розглядається. Під час роботи з екранними посібниками основним джерелом знань виступають слово викладача і зображувальна наочність. Перед показом навчального фільму, наприклад, «Ігри на літньому майданчику», слід поставити перед студентами завдання: засвоїти, як змінюється обладнання для будівельно-конструктивних ігор молодших і старших дошкільників, як змінюються прийоми керівництва будівельно-конструктивними іграми в молодшій, середній і старшій групах.

Переважає більшість занять з природознавчих дисциплін проводиться лекційно-семінарським способом. Для вивчення окремих тем найбільш ефективні заняття-екскурсії. Цінність їх у тому, що студенти вивчають об'єкти природи в природних умовах, слухають змістовне пояснення, знайомляться з найкращою постановкою роботи в дошкільному закладі, наприклад, влаштування еколого-розвивального середовища ДНЗ. Особливо важливо використати екскурсії для вивчення природи місцевого краю, ознайомити студентів з біоценозом лісу, лук, водойм, степів, культурними біоценозами парків, скверів, полів. Проводяться екскурсії в ботанічні сади, дендропарки, природничі відділи краєзнавчих музеїв тощо.

Логічним завершенням вивчення окремих тем і всієї дисципліни є безперервна практика і практика з відривом від навчання. Під час планування безперервної практики потрібно передбачити спостереження і аналіз роботи з дітьми по ознайомленню з природою, проведення студентами

індивідуальних і фронтальних форм роботи з дітьми.

Під час практики з відривом від навчання студенти застосовують знання з методики ознайомлення з природою, проводячи роботу з дітьми відповідно до програми дитячого садка

Методичне забезпечення дисципліни. Викладання дисциплін природознавчого циклу вимагає значної кількості наочності — натуральної, зображувальної, схематичної. Для розміщення обладнання і проведення занять з студентами створюється кабінет методики ознайомлення з природою, в якому обладнується куток природи. В ньому повинні бути об'єкти, передбачені програмою дитячого садка: кімнатні рослини, акваріум, клітка з пташкою і клітка з хом'ячком, морською свинкою. В кабінеті потрібно мати різноманітні кімнатні рослини, які можуть використовуватися в озелененні приміщення дитячого садка, у створенні зимових садів. У кутку природи слід проводити сезонну змінність об'єктів (пересаджування рослин з квітника восени, вигонка рослин узимку, вирощування розсади навесні тощо). Навесні і восени можна тимчасово утримувати деяких представників тваринного світу — комах, жаб, ящірок. Важливо, щоб усі об'єкти кутка природи мали таблички з відповідною інформацією для студентів (назва, походження, умови догляду). Організація чергування студентів по кутку природи сприяє кращому засвоєнню ними знань про об'єкти кутка природи, формуванню навичок догляду.

При навчальному закладі створюється ділянка. За наявності значної площі на ній слід посадити різноманітні дерева і кущі, створити квітники, різноманітні за формою, розмірами, куточки дикорослих рослин, город, організувати утримання кролів. Беручи участь у розмноженні, посадці, догляді за рослинами, тваринами, майбутні вихователі набувають навички, потрібні їм для наступної роботи.

Розглянемо більш детально обладнання педагогічного процесу відповідно до основних тем.

Темою «Завдання ознайомлення з природою» починається вивчення курсу. Для кращого засвоєння студентами завдань ознайомлення з природою в кабінеті оформляється стенд, ілюстрований фотоілюстраціями. Його і доцільно використати як ілюстративний матеріал до цієї теми.

Значної кількості наочного матеріалу потребує вивчення тем змістового модуля «Природа України». Необхідно мати атласи з набором карт для вивчення рельєфу, ґрунтів, вод, характеру рослинності тощо. Набір слайдів гарних краєвидів допоможе студентам глибше відчувати красу рідного краю. Бажано мати також слайди із зображенням найбільш поширених представників рослинного і тваринного світу. Обласні товариства охорони природи видають таблиці із зображенням рідкісних рослин, тварин, а також тих, що внесені у Червону книгу України. Такі таблиці потрібно використовувати під час вивчення природи місцевого краю.

Для вивчення деяких представників тваринного світу використовуються чучела і колекції, наприклад, молюсків.

Кращому засвоєнню теми «Зміст ознайомлення дошкільників з природою» допоможе таблиця, що відображає обсяг знань про неживу природу, рослинний, тваринний світ, формування узагальнених уявлень про найважливіші залежності в природі.

Під час вивчення теми «Методи і форми роботи по ознайомленню з природою» використовуються різноманітні наочні посібники: таблиці, схеми, відеофільми тощо.

Для загальної характеристики методів використовується таблиця «Класифікація методів за джерелом пізнання». В деяких педагогічних закладах оформляється такий стенд з фотографіями, який і використовується у процесі проведення занять.

Для висвітлення теми «Спостереження — основний метод ознайомлення з природою» використовуються таблиці «Структура спостереження», «Схема розглядання рослин»,

«Схема розглядання тварин», відеоматеріал (розташування дітей під час розглядання різних об'єктів тощо). Для активізації пізнавальної діяльності студентів використовується словесна плакатна творчість.

Виклад матеріалу за темою «Праця в природі» доцільно доповнити слайдами та відеофільмами із зображенням різних форм організації праці з дошкільниками, основних етапів проведення колективних занять. Слід показати студентам основні знаряддя праці, що рекомендуються для дошкільників.

Заняття за темою «Ігри в ознайомленні з природою» добре ілюструвати демонструванням діапозитивів та слайдів, на яких відтворені умови, необхідні для ігор з природними матеріалами, або відеофільмом «Ігри на літньому майданчику». Слід продемонструвати студентам настільно-друковані ігри, засновані на різних принципах (лото, доміно тощо).

Важливе місце в педагогічному закладі відводиться вивченню теми «Куток природи і ділянка дитячого садка як основна база ознайомлення з природою (створення еколого-розвивального середовища дошкільного закладу)». При цьому широко використовується натуральна наочність, що представлена в кутку природи. Крім того, використовуються відеофільми «Куток природи в дитячому садку», «Обладнання ділянки дошкільного закладу».

Під час висвітлення тем «Ознайомлення з свійськими і дикими ширинами», «Ознайомлення дітей з сезонними змінами в природі» широко використовуються таблиці, слайди, відеофільми «Пори року», «Свійські тварини», «Дикі тварини», пейзажні картини, звукові записи, настільно-друковані ігри тощо.

На заняттях формування умінь і навичок викладачами ВНЗ широко використовуються різноманітні матеріали (схеми аналізів, картки з інструкціями та 78ис.), які допомагають студентам виконувати самостійну роботу. У створенні таких матеріалів виявляється творчість викладача, його індивідуальність.

Значна кількість обладнання педагогічного процесу у ВНЗ виготовляється викладачами спільно з студентами. Від наполегливої роботи викладача по створенню обладнання залежить якість проведення занять, якість знань студентів.

Аудиторія методики ознайомлення з природою повинна мати довідкову і методичну літературу для студентів.

Планування навчальної роботи викладача з курсу «Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства» здійснюється шляхом складання робочих програм з дисципліни, конспектів лекцій, рекомендацій до проведення практичних та семінарських занять, самостійної роботи студентів, матеріалу для проведення поточного та модульного контролю знань, виконання завдань студентами заочної форми навчання тощо.

Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. За яким принципом класифікуються методи викладання природничих дисциплін і методи ознайомлення дошкільників з природою?
2. Поясніть різницю між репродуктивною та евристичною бесідою.
3. В чому полягає специфіка використання наочних методів навчання у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу?
4. Яка робота має передувати розв'язанню педагогічних задач?

Завдання для самостійного опрацювання

1. На основі вивченого матеріалу змодельуйте методичне обладнання до використання дослідів та експериментальної роботи у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу.
2. Намітити тематику дослідів у процесі проведення занять на тему «Сезонні зміни в природі».

2.2.Форми організації навчального процесу

Лекційне заняття.

План

1.Загальна характеристика форм організації навчання у вищій школі. Лекційні заняття: інформаційні, орієнтовні, пояснювальні, переконувальні, підсумкові.

2. Семінарське заняття. Організація та проведення лабораторних та практичних занять з практикуму з природознавства.

3.Заняття-екскурсії як форма практичного заняття, їх організація і проведення. Екскурсії дослідницькі та ілюстративні.

Ключові слова: поняття про форми організації навчання, лекції, практичні, семінарські заняття, лабораторні заняття, заняття-екскурсії.

Література: [3, С.112-119; 38, С.7-37]

1. Загальна характеристика форм організації навчання у вищій школі

Лекційні заняття: інформаційні, орієнтовні, пояснювальні, переконувальні, підсумкові.

Процес навчання у вищій школі реалізується в рамках різноманітної цілісної системи організаційних форм і методів навчання. Кожна форма вирішує свою специфічну задачу, сукупність форм і методів утворює єдиний дидактичний комплекс, функціонування якого відповідає об'єктивним психолого-педагогічним закономірностям навчального процесу.

Поняття «форма організації навчального процесу» визначається як спосіб організації і проведення навчальних занять, у яких реалізується зміст навчальної роботи, дидактичні задачі і методи навчання. Форми організації навчальних занять

мають наступні ознаки:

- а) вид взаємозв'язку викладача і студента;
- б) характер діяльності педагога і того, якого навчають;
- в) кількісний склад студентів на заняттях;
- г) місце й умова проведення занять.

Що стосується форм організації навчання з дисциплін природознавчого циклу, то до них ставляться певні вимоги:

1. Постійно здійснювати 81сциплін природозна принцип єдності навчання і виховання. Відповідно до змісту природознавчого матеріалу правильно визначити навчальну та виховну мету заняття; уявляти, які природничі знання, вміння і навички будуть сформовані під час заняття, яка робота буде проведена для досягнення розвивального навчання.

2. Зміст природознавчого матеріалу повинен бути науковим, підготовленим до свідомого сприймання студентами своїх обов'язків але не перевантаженим і доступним для їх розуміння.

3. Під час вивчення нового матеріалу, зосереджуючи увагу на описі певних предметів, явищ або процесів, слід уникати хаотичних випадкових запитань, а використовувати певні логічні, причинно-наслідкові зв'язки.

4. Для розвитку логічного мислення та пізнавальної самодіяльності студентів на занятті застосовувати різні види робіт, порте неправильний розподіл часу на основні структурні елементи заняття (тривала перевірка завдань самостійної роботи, надмірне використання наочних посібників, захоплення розповіддю або тривалою бесідою) викликає втому, гальмує сприйняття, знижує якість знань студентів.

5. Система методів і прийомів повинна бути такою, яка забезпечила б найбільшу ефективність роботи викладача і пізнавальної діяльності студентів на кожному етапі заняття.

6. Виконання завдань самостійної роботи може бути логічним продовженням або закінченням групової роботи. Воно

повинно включати роботу з підручником, а також різноманітні види робіт творчого характеру. За складністю завдання для самостійної роботи повинно бути простим, зрозумілим, не перевантаженим. Повідомлення й інструктивні вказівки до його виконання мають бути своєчасними. В самостійне завдання варто вводити види робіт, що готують студентів до сприйняття нової інформації.

Форми організації процесу навчання розкривають через способи взаємодії педагога зі студентами, під час розв'язання дидактичних завдань. Вони виявляються за допомогою різних шляхів керування діяльністю, спілкуванням, відносинами. У них реалізується зміст дошкільної освіти, технології формування компетентності дитини у сфері «Природа» та екологічного виховання дошкільників, стилі, методи й засоби навчання.

Форма організації навчання – певна структурно-організаційна та управлінська конструкція навчального заняття залежно від його дидактичних цілей, змісту й особливостей діяльності суб'єктів та об'єктів навчання.

Форми організації навчання мають упорядкувати навчальний процес. Їхньою провідною ознакою для класифікації є дидактичні цілі. Водночас кожна організаційна форма навчання може мати кілька дидактичних цілей.

У дидактичному процесі найчастіше виокремлюють чотири групи організаційних форм;

- навчальні заняття;
- практична підготовка;
- самостійна робота;
- контрольні заходи.

До першої групи належать: лекція, семінар, лабораторне заняття, практичне заняття, індивідуальне заняття, навчальна конференція, консультація, навчальна гра та 82ис.. Ці організаційні форми навчання мають свої особливості їхнє врахування дає змогу оптимізувати процес навчання.

Провідною формою організації процесу навчання у вищому

навчальному закладі є лекція. Вона забезпечує системне подання наукових знань у викладенні науково-педагогічних працівників. Матеріал під час лекції подають науково, концентровано, логічно й аргументовано. У підготовці до заняття враховано зміст, структуру, добір прикладів та ілюстрацій, методичне оформлення, розрахунок часу, склад та особливості студентів тощо.

Дидактичні цілі лекцій:

- повідомлення нових знань,
- систематизація й узагальнення накопичених знань,
- формування на основі знань ідейних поглядів, переконань, світогляду,
- розвиток пізнавальних і професійних зацікавлень.

Основні вимоги до читання лекції:

- високий науковий рівень викладеної інформації, яка має, як правило, світоглядне значення;
- значний обсяг систематизованої й методично опрацьованої сучасної наукової інформації;
- доказовість і аргументованість висловлюваних суджень;
- достатня кількість переконливих фактів, прикладів, текстів і документів;
- ясність викладення думок та активізація мислення слухачів, формулювання питань для самостійної дисциплі обговорюваних проблем;
- аналіз різних поглядів у розв'язанні поставлених проблем;
- виведення головних думок і положень, формулювання висновків;
- роз'яснення нових термінів, а також назв;
- надання студентам можливості слухати, осмислювати й коротко записувати інформацію;
- уміння встановити педагогічний контакт з аудиторією;
- використання дидактичних матеріалів і технічних засобів;

– застосування основних матеріалів – тексту, конспекту, блок-схем, креслень, таблиць, графіків.

Види лекцій. У педагогічній практиці для здійснення та організації навчального процесу доцільно окреслити такі види академічних лекцій:

- вступна;
- інформаційна;
- оглядова;
- настановна;
- підсумкова.

Часто до видів лекцій зараховують також:

- проблемну лекцію,
- лекцію-візуалізацію;
- лекцію із запланованими помилками,
- бінарну лекцію (лекцію вдвох),
- лекцію-прес-конференцію тощо.

Однак, на думку певних вчених, це не зовсім правильно, оскільки йдеться не про вид лекції, а метод її викладання:

- проблемна лекція – на основі проблемного методу;
- бінарна (лекція вдвох) – методу діалогу;
- лекція-візуалізація – методу наочності;
- лекція із запланованими помилками – методу пошуку помилок;
- лекція-прес-конференція – методу запитань-відповідей.

На практиці кожна лекцію – вступну, інформаційну, оглядову, настановну, підсумкову – можна викласти з допомогою вказаних методів.

Вступна лекція дає перше цілісне уявлення про навчальний предмет і орієнтує студента в системі роботи з цього курсу. Лектор ознайомлює студентів з метою і завданнями курсу, його роллю і місцем у системі навчальних дисциплін та в системі підготовки фахівця. Подає короткий огляд курсу, етапи розвитку науки і практики, досягнення у цій сфері, імена відомих учених, викладає перспективні напрями досліджень. Лектор висловлює методичні й організаційні особливості роботи в межах курсу, а

також подає аналіз навчальної методичної літератури, яку рекомендовано студентам, уточнює терміни і форми звітності.

Інформаційна лекція орієнтована на викладення і пояснення студентам наукової інформації, яку потрібно осмислити й запам'ятати. Це найбільш традиційний тип лекцій у практиці вищої школи.

Оглядова лекція – систематизація наукових знань на високому рівні, вона потребує чимало асоціативних зв'язків у процесі осмислення інформації, яку викладають під час розкриття природничих зв'язків, крім деталізації й конкретизації. Зазвичай, стержень викладених теоретичних положень становить науково-понятійна й концептуальна основа всього курсу чи великих його розділів.

Настановна лекція – вид лекції у вищій школі, спрямований на розкриття підходів, принципів, умов, форм, методів та особливостей діяльності студентів з метою оволодіти, насамперед самостійно, сукупністю знань, навичок і вмінь.

Настановні лекції найчастіше проводять із студентами заочної та дистанційної форм навчання.

Підсумкова лекція – вид лекції, який використовують наприкінці вивчення навчальної дисципліни, блоку навчальних дисциплін, курсу тощо з метою підбивання підсумків із питань аналізу діяльності студентів; змісту глибини й широти здобутих знань, навичок і вмінь, розкриття шляхів їх реалізації в житті; висвітлення проблем наукових питань та 85ис.

Ще раз підкреслюємо, що кожен вид лекції у вищій школі можна прочитати, використовуючи різні методи.

Наприклад, на основі проблемного методу викладають так звану проблемну лекцію.

Під час цієї лекції нові знання повідомляють через проблемність питання, завдання чи ситуації. Процес пізнання студентів у співпраці й діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривають через організацію пошуку її розв'язання чи підсумовування й аналізу традиційних і сучасних поглядів.

На основі методу наочності викладають так звану лекцію-візуалізацію. Це форма подавання лекційного матеріалу засобами аудіо-, відеотехніки.

Читання такої лекції включає розгорнуте чи коротке коментування візуальних матеріалів (натуральних об'єктів – людей у їхніх діях і вчинках, у спілкуванні й у розмові; картин, малюнків, фотографій, слайдів; символічних, у вигляді схем, таблиць, графіків, моделей)

На основі діалогічного методу викладають бінарну лекцію – різновид читання лекції у формі діалогу двох науково-педагогічних працівників (або як представників двох наукових шкіл, або як ученого і практика, викладача і студента і т д.).

На основі методу пошуку помилок викладають так звану лекцію із заздалегідь запланованими помилками, яка розрахована на стимулювання студентів до постійного контролю пропонованої інформації (пошук помилки: змістової, методологічної, методичної, орфографічної). Наприкінці лекції проводять діагностику слухачів і аналіз зроблених помилок.

На основі методу запитань і відповідей викладають лекцію-конференцію. Її проводять як науково-практичне заняття, із поставленою проблемою й системою доповідей, тривалістю 5-10 хв. Кожен виступ репрезентує логічно завершений текст, заздалегідь підготовлений у межах запропонованої викладачем програми. Сукупність представлених текстів дасть змогу всебічно висвітлити проблему. Наприкінці лекції викладач підбиває підсумки самостійної роботи й виступів студентів, доповнюючи чи уточнюючи запропоновану інформацію, і формулює основні висновки.

Лекція-консультація може відбуватися за різними сценаріями. Перший варіант – за типом «запитання – відповіді». Лектор відповідає упродовж лекційного часу на запитання студентів за матеріалами всього розділу чи всього курсу. Другий варіант такої лекції, яку можна організувати за типом «запитання – відповіді – дискусія», є потрібним сполученням: викладення нової навчальної інформації лектором, задавання запитань і

організація дискусії у пошуку відповідей на сформульовані питання.

У практиці вищої школи використовують також інші види лекційної форми навчання.

Конспект кожної лекції має містити:

- тему (точно сформульовану),
- мету й завдання,
- список літератури обов'язкової і додаткової,
- текст змісту (з виокремленням основного й другорядного),
- завдання для самостійної роботи.

Варто зазначити, що лекція потребує відповідного голосового оформлення; відпрацювання міміки й жестів; репетирування (перед дзеркалом і з магнітофоном) із хронометруванням часу всієї лекції та окремих її частин.

На початку лекції викладач обов'язково має усно повідомити тему й мотивувати її значення; чітко сформулювати мету й завдання лекції; дати змогу студентам записати тему, план і літературу (з анотаціями й завданнями).

2. Семінарське заняття

У вищому навчальному закладі, крім лекції, використовують також інші організаційні форми навчання: семінар, лабораторну роботу, науково-практичну конференцію, самостійну навчальну роботу студентів, виробничу практику, стажування в іншому вітчизняному чи закордонному ВНЗ тощо. Як форми контролю й оцінки результатів навчання використовують іспити і заліки, рейтингову систему оцінки; реферативну, курсову і дипломну роботи.

Важливою організаційною формою навчання є семінар. Його відмінність від інших форм у тому, що він орієнтує студентів на виявлення більшої самостійності у навчально-пізнавальній діяльності. Під час семінару поглиблюються,

систематизуються й контролюються знання, здобуті в результаті самостійної роботи над першоджерелами, документами, додатковою літературою тощо.

Семінар має такі дидактичні цілі:

- поглиблення, систематизація;
- закріплення знань, перетворення їх на переконання;
- перевірка знань;
- прищеплювання навичок і умінь самостійної роботи з книгою;
- розвиток культури мовлення, формування вміння аргументовано обстоювати свої погляди, відповідати на запитання, слухати інших, формулювати запитання.

Тому питання плану семінарського заняття мають охоплювати основний матеріал теми й бути короткими, чіткими, їх можна формулювати і в стверджувальній, і в запитальній формах. Зазвичай, на семінарські заняття виносять не більше 4-6 запитань (на двогодинне заняття – не більше 2-3 питань)

Залежно від способу проведення виокремлюють такі види семінарів:

- семінар-бесіда,
- семінар-заслуховування,
- семінар-диспут,
- семінар-прес-конференція тощо.

Технологія організації та проведення семінарських занять передбачає попереднє визначення науково-педагогічним працівником теми, основних питань, які винесено на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи.

Безпосередньо на заняттях обговорюють основні проблеми теми, провадять дискусію, заохочують активність студентів, підбивають підсумки, оцінюють діяльність студентів. Загалом семінари мають бути «розсадником знань», забезпечувати

інтелектуальний розвиток студентів, формувати у них пізнавальну активність.

У процесі організації та перебігу семінарських занять важливо забезпечити оптимальні умови для спілкування на рівні «викладач – студенти», «студент – викладач» на засадах демократизму й толерантності. Лише за умов вільного висловлювання власних думок, їх наукового обґрунтування активізується процес пізнання, формуються пізнавальні й соціальні мотиви учіння.

У процесі проведення семінарських занять науково-педагогічний працівник має цілеспрямовано виховувати в студентів таку етичну рису, як толерантність – терпимість до чужих думок і міркувань.

Після завершення навчання фахівці долучаються до активної виробничої й соціальної діяльності, яка відбуватиметься в багатовимірному й багатовекторному соціальному середовищі (різноманітність виробничих, психологічних, моральних чинників, різні напрями в політиці, мистецтві, релігії та 89ис.). Це вимагає від особистості толерантності й уміння обстоювати власні позиції, погляди на ту чи ту проблему з позицій наукових законів і здорового глузду. Ці уміння саме й виробляють на семінарах.

Треба враховувати, що змістовий бік семінарського заняття не залишається надовго в пам'яті студентів. Головне, щоб вони вчилися мислити, висловлювати свої судження, аналізувати думки інших, щоб відбувався рух в інтелектуальному розвитку, формуванні наукового світогляду та системи методів і прийомів пошуку істини, культури спілкування.

У системі семінарських занять треба уникати одноманітності їх проведення, вносячи елементи дискусії, гри, змагальності тощо.

Навчальна конференція також є організаційною формою навчання, яка забезпечує педагогічну взаємодію викладача й тих,

хто навчається. Вона спрямована на розширення, закріплення та вдосконалення знань. Підготовка до конференції починається з визначення теми, добору питань, які сукупно розкривають обрану тему. Головне в конференції – вільне, відверте обговорення проблемних питань. Конференція за своїми особливостями близька до семінару і є його розвитком, тому методика проведення конференцій подібна до методики проведення семінарів.

Мета консультації – аналіз навчального матеріалу, що його недостатньо засвоїли студенти.

Основні дидактичні цілі консультацій: ліквідація прогалин у знаннях тих, кого навчають, надання їм допомоги в самостійній роботі. Розрізняють індивідуальні й групові консультації.

У процесі навчання використовують ігрові методи. Гру в освітньому процесі розглядають як довільну, внутрішню мотивовану діяльність, яка передбачає гнучкість у розв'язанні питання про те, як використовувати той чи інший предмет, звертаючись до свого минулого, орієнтуючи себе до сьогодення й прогнозу майбутнього в процесі гри.

В інноваційних іграх використовують найрізноманітніші засоби й методи роботи.

Ділові ігри – найскладніша форма ігрових занять, під час яких імітують колективну професійну діяльність. Нині їх широко застосовують у ВНЗ. Ділові ігри мають значні дидактичні можливості, оскільки забезпечують закріплення й комплексне застосування знань, здобутих під час вивчення різних дисциплін (інтеграційна роль ігор); формування чіткого уявлення про професійну діяльність в обраній спеціальності; розвиток навичок ефективного управління реальними процесами, зокрема за допомогою сучасних математичних методів і технічних засобів.

Професійні ігри призначені для розвитку творчого мислення, формування практичних навичок та вмінь, вироблення індивідуального стилю спілкування й поведінки під час колективного розв'язання завдань. Вони певною мірою

відображають репетицію елементів професійної діяльності.

Соціально-психологічний тренінг розглядають як своєрідні способи формування знань та окремих навичок у сфері спілкування, а також форм їхньої відповідної корекції через групову практику психологічного впливу, оснований на активних методах групової роботи.

Лабораторне заняття – форма організації навчання, яку проводять за завданням і під керівництвом науково-педагогічного працівника. Основні дидактичні цілі лабораторних робіт – експериментальне підтвердження вивчених теоретичних положень; експериментальна перевірка формул, розрахунків; ознайомлення з методикою проведення експериментів, досліджень.

Під час роботи в студентів формуються вміння спостерігати, порівнювати, зіставляти, аналізувати, робити висновки та узагальнення, самостійно проводити дослідження, користуватися різними прийомами вимірів, оформлювати результати у вигляді таблиць, схем, графіків тощо. Водночас у них формуються професійні вміння і навички користуватися різними приладами, апаратурою, системами та іншими технічними засобами у проведенні дослідів.

Лабораторне заняття – це проведення студентами за завданням викладача дослідів з використанням приладів, інструментів і інших технічних засобів, тобто це вивчення різних явищ за допомогою спеціального устаткування.

Лабораторні заняття проводяться у виді фронтальних експериментів, лабораторних робіт, практикумів і т.п. Ці заняття часто носять дослідницький характер.

Лабораторні заняття призначені для практичного засвоєння матеріалу. У традиційній освітній системі лабораторні заняття вимагають спеціального устаткування, макетів, імітаторів, тренажерів і т.д. Ці можливості істотно спрощують задачу проведення лабораторного практикуму за рахунок використання мультимедійних технологій, імітаційного

моделювання і т.д. Віртуальна реальність дозволяє продемонструвати тим хто навчається явища, що у звичайних умовах показати дуже складно чи взагалі неможливо.

Основнимиструктурними елементами лабораторної роботи є:

- обговорення викладачем завдання з групою, відповіді на питання її членів;
- самостійне колективне виконання завдання посередництвом читання, практичної діяльності, розподіл завдань між учасниками робочої групи;
- консультації викладача в процесі навчання;
- обговорення й оцінка отриманих результатів членами робочої групи;
- письмовий чи усний звіт студентів про виконання завдання.

Як правило, усі лабораторні заняття по визначеній навчальній дисципліні поєднуються в єдину систему і зводяться «лабораторний практикум», що дозволяє говорити про існування значної подібності між лабораторними і практичними формами проведення занять.

Лабораторні заняття являють собою особливу конструкцію ланки формування навичок. Вона будується з наступних етапів:

- організаційного – постановки мети й актуалізації знань;
- інструктажу, виконання лабораторної роботи;
- оформлення результатів спостереження;
- визначення домашнього завдання.

Практичне заняття – форма організації навчального процесу, під час якої за завданням і під керівництвом науково-педагогічного працівника студенти виконують практичну аудиторну чи поза аудиторну роботу з будь-якого предмета. Особливо значну роль практичні заняття мають відіграти у вивченні спеціальних предметів, зміст яких спрямовано на формування професійних умінь.

Основна дидактична мета практичного заняття –

закріплення й деталізація наукових знань, а головне – формування навичок і вмінь. Для проведення практичного заняття викладач готує відповідні методичні матеріали:

- тести для виявлення рівня оволодіння необхідними теоретичними положеннями;

- набір практичних завдань різної складності для розв’язування їх на занятті та дидактичні засоби.

Практичне заняття – форма навчального заняття, у процесі якого викладач організує детальний розгляд зі студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння та навички їх практичного застосування. На практичних заняттях відбувається поглиблення теоретичних знань та уточнення окремих розрахунків, здобутих студентами раніше. А коли практичне заняття має самостійну програму, не зв’язану із лекційним курсом, то студенти на цих заняттях, природно, дістають відповідні нові теоретичні знання.

Основною вимогою до проведення практичних занять є забезпечення розуміння студентами теоретичних основ і творчого виконання практичної роботи. Ефективність практичного заняття залежить від самостійності виконання роботи кожним студентом. Адже практичне заняття тому й має таку назву, що на ньому знання застосовуються, і тільки на цій підставі студенти набувають умінь і навичок. А це й вимагає активної участі всіх студентів у практичній роботі та забезпечує самостійність у застосуванні знань кожним із них.

Структура практичного заняття:

- попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів;
- формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів;

- розв’язування завдань та їх обговорення;

- розв’язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання.

Оцінки за окремі практичні заняття враховують, виставляючи підсумкову оцінку з відповідної навчальної

дисципліни.

Практичні заняття мають відповідати таким вимогам:

- розуміння з боку студентів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;
- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і умінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних);
- навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного студента;
- дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні навичок і вмінь студентів;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

Іноді доцільно відмовитися від практики, коли практичні заняття мають колективний характер: один студент виконує завдання на дошці, а інші працюють на своїх робочих місцях. Необхідно йти більш доцільним і ефективним шляхом: науково-педагогічний працівник має чітко визначити завдання, ознайомити студентів з методами самостійної діяльності, допомогти їм усвідомити алгоритм дій. І далі необхідно організувати самостійну роботу кожного студента.

Індивідуальні заняття є важливою формою організації навчального процесу. Вони передбачають створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів.

Дидактична мета другої групи – організаційних форм практичної підготовки – формування у студентів професійних

навичок, а також практичних умінь, необхідних для виконання завдань.

До третьої групи – організаційних форм самостійної роботи – належить робота з друкованими джерелами (підручниками, навчальними посібниками, інструкціями, настановами тощо), самостійне вправлення, самостійне вивчення певних питань, участь у роботі гуртків, експериментально-дослідницька робота, самостійний перегляд телепередач, тематичних кінофільмів, прослуховування радіопередач та 95ис.

Мета самостійної роботи студентів – самостійне вивчення, закріплення й поглиблення раніше здобутих і нових знань, набування практичних навичок і умінь. Дидактичні цілі самостійної роботи:

- закріплення, поглиблення, розширення й систематизація знань, здобутих під час аудиторних занять;
- самостійне оволодіння новим навчальним матеріалом;
- формування професійних навичок і вмінь;
- формування вмінь і навичок самостійної розумової праці;
- розвиток самостійності мислення, творчого підходу до розв’язання поставлених завдань;
- самоосвіта.

До четвертої групи – організаційних форм контрольних заходів – належать: іспити (заліки), модульний контроль, контрольні роботи, контрольна перевірка оволодіння професійними знаннями, навичками і вміннями з різних предметів, розв’язання кваліфікаційних завдань, захист

3.Заняття-екскурсії як форма практичного заняття, їх організація і проведення. Екскурсії дослідницькі та ілюстративні

Екскурсія – це форма навчальної роботи, в процесі якої

навчання проводиться в природному середовищі, краєзнавчому музеї, екологічній виставці, дошкільному закладі з метою обстеження еколого-розвивального середовища тощо.

Екскурсія є організованою формою навчання і одночасно методом навчання.

Навчальне значення екскурсії полягає в тому, що під час екскурсії здійснюється реалізація дидактичних принципів краєзнавчості, 9бисциплін п, наочності і т.д.

Під час екскурсії студенти знайомляться з природними об'єктами, вчаться знаходити взаємозв'язок між різними природними явищами, знайомляться з дидактичним обладнанням дошкільного закладу з питань формування компетентності дитини у сфері «Природа».

Як метод екскурсія належить до ілюстративного методу навчання, у якому студенти практично не впливають на спостережуваний об'єкт чи явище, 9бисципл.

Екскурсії, як метод навчання і форма організації занять зародилися напочатку ХХ століття. На даний час вироблена система екскурсій і методика їх проведення.

Класифікація екскурсій.

Тематичні екскурсії присвячуються одній певній темі програми. Вони знайомлять студентів з практичним застосуванням явищ, які вивчаються в темі, або проявами цих явищ у природі.

Комплексні екскурсії проводяться за схожими темами кількох змістових модулів або методик дошкільного виховання. Таке об'єднання дає можливість реалізувати принцип міждисциплінарних зв'язків і забезпечує ефективне розв'язання проблем, пов'язаних з організацією і проведенням екскурсій.

Ввідні екскурсії є вступом у тему, їх головне завдання - створити проблематику теми, показати значення теми і тим самим зацікавити студентів, викликати інтерес до вивчення навчального матеріалу.

Як правило, екскурсії проводяться як заключні (узагальнюючі) форми вивчення природознавчих дисциплін. Саме цей вид екскурсій може бути комплексним. Тут здійснюється узагальнення вивченого матеріалу з основ 97исциплін приро. Викладач обов'язково узагальнює результати екскурсії, пояснює матеріал, розкриває теоретичні поняття.

Екскурсія в природу – цікава форма роботи викладача з студентами. Під час проведення екскурсії студенти вчаться орієнтуватися на місцевості, спостерігати, порівнювати, знаходити приклади взаємозв'язку організмів один з одним і з умовами навколишнього середовища. Різноманітні тварини, за якими можна спостерігати в природі, – найбільш сильний засіб впливу, який формує конкретні уявлення про природні екологічні системи біогеоценозів і розвиває здібності студентів 97исциплін прир природних комплексів. Кожна екскурсія дає хороший матеріал для виховання естетичних почуттів, поняття екологічних 97исциплі, єдності і цілісності природних комплексів.

Методика проведення екскурсії залежить від її теми і цілей, знань студентів. З метою формування екологічних понять проводяться екскурсії в природу на тему: «Життя рослин навесні», «Рослини парків і скверів міста» тощо. З метою обстеження компонентів еколого-розвивального середовища дошкільного закладу проводяться екскурсії на ділянку дошкільного закладу, до куточків природи тощо.

Для ефективного проведення екскурсії необхідне чітке визначення освітньої та виховної мети, вибір оптимального змісту, об'єкта екскурсії з урахуванням рівня підготовки студентів.

Дидактична ефективність екскурсії суттєво залежить, в першу чергу, від правильності вибору об'єкту. Вибір об'єкту екскурсії обумовлюється не тільки змістом теми, але і особливостями природного довкілля.

Екскурсії повинні бути чітко спланованими. Плануються такі складові елементи екскурсій:

- тема екскурсії;
- об'єкт екскурсії;
- час проведення;
- оформлення результатів.

Вибір теми екскурсії і об'єкту екскурсії здійснюється комплексно, взаємопов'язано. В умовах обмеженості часу, який відводиться програмою на проведення екскурсій, викладач повинен вибрати тему, яка має практичне значення, і узгоджується з місцевими умовами. Визначена тема обумовлює час проведення екскурсії, який регламентується навчальним планом і розкладом занять.

Оформлення результатів планується з урахуванням потреб навчального процесу.

Підготовка екскурсії відбувається в такій послідовності:

- детальне ознайомлення з об'єктом екскурсії. Визначення тих частин об'єкту, які безпосередньо становлять цінність стосовно даної теми і мети;

- визначення часу проведення екскурсії.

- визначення і вивчення маршруту, яким здійснюватиметься переміщення студентів до об'єкта екскурсії;

- проведення бесіди з студентами, під час якої повідомляється тема і мета екскурсії, повторюється потрібний теоретичний матеріал. Студенти отримують завдання, які потрібно розв'язати під час екскурсії.

Під час екскурсії студенти:

- спостерігають за об'єктами і слухають пояснення викладача;

- ведуть записи в ході розповіді і спостереження;

- ведуть збір природного матеріалу для оформлення звітності.

Після екскурсії обов'язково проводиться узагальнююча підсумкова бесіда. Студенти діляться

враженнями, дають відповіді на питання, які викладач поставив перед екскурсією.

В ході екскурсії можна проводити фенологічні спостереження, спостерігати за рослинами, їх ростом, розвитком на сухому і вологому ґрунті, на світлі і затінений місцевості.

Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Розкрийте значення терміну «форми навчання».
2. Назвіть характерні ознаки організаційних форм навчання.
3. Назвіть види організаційних форм навчання.
4. У чому відмінність між семінарським, лабораторним та практичним заняттями?
5. Назвіть види лекцій.
6. Обґрунтуйте вимоги до проведення індивідуальних занять зі студентами.
7. Назвіть особливості навчальних конференцій.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Опрацювати лекційний матеріал теми.
2. Скласти план-конспект лекції на одну із тем з курсу «Методика ознайомлення дошкільників з природою».

2.3. Моделювання форм організації роботи у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу

Практичне заняття.

Мета: розширення, систематизація та поглиблення знань про зміст, структуру, методику організації та проведення форм роботи з викладання дисциплін природознавчого циклу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Література: [3, с.112-119; 5, с.117-137]

Підготовка до заняття

1.Завдання до теоретичного матеріалу:

Сучасне заняття з дисциплін природознавчого циклу передбачає не тільки надання змісту природничої та екологічної освіти, але воно набуває значення джерела розвитку студентів, дає можливість розкрити їх пізнавальні сили та можливості, які виявляються під час сумісної діяльності викладача та студентів. На основі цього покажіть різницю традиційного та сучасного занять в таблиці.

Таблиця 3.

Показники різниці	Заняття	
	Традиційне	Сучасне
Мета Роль та функції викладача Логіка побудови Розподіл часу Форми організації навчальної діяльності студентів		

2.Завдання практичного характеру:

Підготувати для презентації модель сучасного заняття з дисципліни «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою» для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта»(тип заняття і тема за вибором)

Хід заняття

1.Визначення теми, мети окремих форм роботи з методики природознавства.

2.Підбір методів викладання.

3. Моделювання фрагментів занять.

Завдання до обговорення:

1. Обґрунтуйте необхідність узагальнюючого заняття після вивчення змістового модуля, частини дисципліни «Основи природознавства і методика ознайомлення з природою», усього курсу дисципліни.

2. Обґрунтуйте необхідність загальної та локальної мотивації в процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу.

3. Якими шляхами здійснюється керування викладачем самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів під час викладання?

4. Розкрийте особливості методики організації та проведення окремих етапівлекційних, семінарських та практичних занять.

5. Розкажіть про особливості підготовки та проведення заняття- екскурсії.

2.4. Позааудиторна робота з природознавства

Лекційне заняття.

План

1.Значення і завдання позааудиторної роботи з природознавства.

2.Зміст і методи позааудиторної роботи.

3.Організація навчальної практики з природознавства.

Ключові слова :самостійна робота студента, уміння, які необхідні для опанування науковими знаннями, недоліки організації самостійної роботи, навчально-методичні засоби організації самостійної роботи,типи та види самостійної роботи студентів.

Література: [3, с.90-97]

1.Значення і завдання позааудиторної роботи з природознавства.

Навчальний процес у вищій школі відповідно до Болонського процесу, що поступово впроваджується у вищу

освіту України, має бути спрямований на підготовку освіченого фахівця дошкільної освіти, який уміє ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх у навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку.

Успіх підготовки майбутніх вихователів дошкільного закладу залежить від багатьох факторів, одним з яких є позааудиторна самостійна робота студентів. В процесі впровадження кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ, значна частина навчального матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами. Тому основним завданням викладача у вищій школі стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів.

Нині зростає рівень інтелектуальних запитів студентів і водночас з'являються нові технології навчання, з якими має бути обізнаний кожний майбутній фахівець. Молодому спеціалісту, який не навчався у ВНЗ самостійно здобувати знання, буде не просто розвинути в собі ці якості в професійній діяльності.

Щоб виконати завдання, які постали перед вищою школою, потрібно вдосконалювати навчально-виховний процес, розробляти нові методи і форми взаємодії викладача і студента, стимулювати самостійну навчальну діяльність молоді, оскільки саме життя довело, що тільки ті знання, які людина набула самостійно, завдяки власному досвіду, думці й діям, стають справді її здобутком. Тому у вищих навчальних закладах останнім часом спостерігається тенденція до збільшення годин на самостійну роботу. Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здійснення безперервної освіти.

Реалізація цієї мети тісно пов'язана з посиленням ролі позааудиторної самостійної роботи в навчальному процесі. Сучасні програми Міністерства освіти і науки України для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів відводять на самостійну роботу студентів під керівництвом викладача від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального часу. Це

є свідченням того, що самостійна робота важливий резерв підвищення ефективності підготовки спеціалістів. Однак аналіз психолого-педагогічних досліджень, а також методичної літератури і результатів наукових досліджень дозволяє зробити висновок про недостатню готовність більшої частини студентів (близько 50%) до нових для них форм самостійної роботи у вищому навчальному закладі, що виявляється у відсутності необхідних навичок та вмінь, а також необхідної мотивації та уваги до цієї роботи. Істотні можливості щодо підвищення мотивації надає кредитно-модульна система. Мотивація студентів до навчальної діяльності буде підвищуватись за таких умов, якщо лекції та самостійна робота не дублюють одне одного.

У зв'язку з посиленням ролі самостійної роботи у навчально-пізнавальному процесі актуальною стала проблема раціональної організації самостійної роботи з урахуванням готовності до неї студентів. Вчені й педагоги-практики завжди приділяли багато уваги вивченню різних аспектів, пов'язаних із самостійною роботою. У наукових роботах В.К. Буряка, Б.Г. Єсипової, А.М. Івасишина, В.В. Луценко, П.І. Підкасистого, Н.О. Шишкіної [12, 21, 47, 53] та інших, досліджувались сутність поняття самостійної роботи, принципи її організації, розглядались різні класифікації, вивчались методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розроблялись методики планування, організації та контролю самостійної роботи.

Проблему організації самостійної роботи студентів досліджували М.Г. Гарунов, О.В. Євдокимов, С.Г. Заскалета, І.А. Шайдур та інші [15, 23, 30]. У роботах К.Б. Бабенко, О.Г. Мороза, В.С. Тесленка та інших відображені особливості організації самостійної роботи студентів на молодших курсах. Управлінням самостійної роботи студентів у позааудиторний час займалися Л.В. Клименко, В.П. Шпак та інші. Навчання студентів вміню планувати свою пізнавальну діяльність досліджували А.А. Лошак, О.М. Козак, М.П. Красницький та інші. Системний підхід

в організації самостійної роботи студентів досліджувався в роботах Г.М. Гнитецької, Л.І. Заякиної та інших [58].

Таким чином, самостійна робота є організованою викладачем активною діяльністю студента, направленої на виконання поставленої дидактичної мети, але здійснюється без посередньої участі викладача.

2.Зміст і методи позааудиторної роботи.

Оскільки при вивченні циклу предметів природознавчого змісту студенту важливо не тільки засвоїти навчальний матеріал про природу, її компоненти та взаємозв'язки між ними, а й оволодіти культурою розумової праці, досвідом творчої педагогічної діяльності, автори виділяють уміння, які необхідні для опанування науковими знаннями:

- читання з різною метою (для засвоєння важливих деталей про зв'язки та закономірності в природі, для відповіді на запитання, для критичної оцінки компонентів еколого-розвивального середовища, для розвитку словникового запасу основних біологічних термінів та понять, тощо);

- працювати з першоджерелами, користування книгою як знаряддям праці;

- шукати необхідну інформацію про представників рослинного та тваринного світу, об'єкти неживої природи;

- користуватися довідниками з ботаніки, зоології, астрономії, географії тощо;

- конспектувати;

- складати картотеку і користуватися нею;

- будувати схему спостережень;

- вірно описувати процес, за яким здійснюються фенологічні спостереження;

- виділяти головне;

- аргументовано висловлювати свою думку;

- логічно мислити;

- систематизувати, класифікувати явища природи;

- бачити і розуміти причини і наслідки процесу

виникнення і розвитку того чи іншого явища;

- аналізувати факти, робити узагальнення і висновки;

- самостійно ставити задачі та інше.

В роботах, в яких аналізується самостійна навчальна і домашня робота студентів як форма самостійної навчальної діяльності, нерідко дослідники виділяють і недоліки. Зокрема до них відносяться: напівмеханічне читання навчального матеріалу, невміння розчленувати його окремі смислові частини, невміння учнів організовувати свій робочий час, перевантаження учнів домашніми завданнями. Ці недоліки мають місце і в системі вищої освіти.

За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдання і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи. Завдання, які доводиться вирішувати студенту в навчальній діяльності, стосуються таких її сфер:

- засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції (робота з конспектом лекції, рекомендованою навчальною літературою);

- конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми навчальних дисциплін природознавчого змісту;

- розв'язування задач з екології, ситуативних педагогічних задач, проведених дослідів тощо;

- підготовка рефератів, контрольних робіт, фіксованих виступів (доповідей) на семінарському занятті;

- підготовка курсових, дипломних робіт.

Усі ці елементи навчального процесу є самостійною роботою, оскільки студенти здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позааудиторний час. Зміст самостійної роботи студентів над конкретною дисципліною визначається робочою навчальною програмою дисциплін.

Навчальний план дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом процесі самостійної

роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбаченої для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо.

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента.

Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватись в бібліотеці вищого навчального закладу, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також в домашніх умовах.

Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що сьогодні вивчення організації самостійної роботи проводиться за різними напрямками:

- 1) планування і фізичні затрати часу на самостійну роботу;
- 2) упровадження таких організаційних форм і методів, які активізують самостійну роботу;
- 3) організація самостійної роботи залежно від індивідуальних особливостей тих, хто навчається.

На думку цих учених, організацією самостійної роботи є:

- а) різні поєднання і взаємозв'язок її форм: фронтальної, групової й індивідуальної ;
- б) надання студентам педагогічно-доцільної консультативної допомоги з боку викладача

Учені єдині в погляді на те, що самостійна робота базується на педагогічних і психологічних закономірностях, де термінується змістом, методами організації навчання, індивідуально-типологічними особливостями студентів. Саме такий підхід призводить до комплексного впливу на засвоєння кожним студентом наукових понять, способів дій, на формування

певних особистісних характеристик.

Ядром самостійної роботи є пізнавальне і проблемне завдання, тому що саме наявність завдання обумовлює весь процес самостійної роботи.

До цього слід додати, що завдання повинні вимушувати студента працювати з великим масивом інформації й інформаційних джерел. Саме при виконанні самостійної роботи студент має довести свою професійну зрілість і здатність працювати в інформаційному суспільстві.

Одна із основних вимог до завдань – поступове нарощування їх складності від рівня, доступного тому, хто навчається на початку роботи, до потрібного рівня наприкінці. При будові такої системи завдань необхідно враховувати, що навчання носить розвиваючий характер.

Дотримання цієї вимоги робить навчання більш ефективним, викликає інтерес у тих, хто навчається, сприяє виникненню стійкої мотивації до вивчення предмета.

У зв'язку з різним тлумаченням сутності завдань розробляються й різні підходи до їх класифікації.

С.Я. Батишев поділив пізнавальні завдання на три групи:

- перша – запитання-завдання, які виконують функції закріплення знань (відтворення вивченого, первинна систематизація фактів, понять, формування навичок);
- друга – запитання-завдання, які сприяють оволодінню логічним мисленням і досвідом творчої діяльності (самостійна робота з проведення аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, формування висновків, оцінок; поглиблення системи знань: уточнення, конкретизація, систематизація);
- третя – запитання-завдання, які потребують застосування набутих знань (виконання самостійних робіт, оволодіння уміннями й навичками).

В.О. Онищук пропонує диференціювати пізнавальні завдання за рівнем пізнавальної діяльності, способом логічних міркувань і дидактичною метою:

- за рівнем пізнавальної діяльності – завдання-орієнтири, завдання-вказівки, евристичні запитання, проблемні запитання, пізнавальні задачі, проблемні завдання;

- за способом логічних міркувань – аналітичні, синтетичні, порівняльно-узагальнюючі, конкретизуючі, узагальнюючі;

- за дидактичною метою – розкриття внутрішніх зв'язків і співвідношень, встановлення послідовності подій, виявлення закономірностей, визначення одиничного і загального, оцінювання фактів (явищ, процесів), з'ясування ставлення до факту (явища, процесу), обґрунтування висловленого твердження (тези), доведення чи спростування.

Відповідно до рівнів знань при самостійній роботі – низького рівня пред'явлень (студенти засвоюють тільки факти і зовнішні ознаки явищ й недостатньо осмислюють їх сутність), середнього рівня розуміння (студенти осмислюють причини і наслідки явищ, що вивчаються, але не вміють їх повністю відтворювати і через силу застосовують на практиці), високого рівня розуміння (студенти характеризують міцно закріплені, систематизовані знання) – М.Г. Гарунов і П.І. Підкасистий визначили такі типи самостійної роботи:

- відтворюючий (репродуктивний);
- реконструктивно-варіативні, які передбачають актуалізацію, перенос знань, умінь та навичок і варіювання системи способів діяльності для розв'язання нових завдань або проблем;

- частково-пошукові;

- дослідницькі (творчі).

Значні можливості в організації самостійної роботи студента відкриває комп'ютеризація навчального процесу, коли кожен студент може індивідуально «поспілкуватися» з комп'ютером, одержати від нього завдання, перевірити свої відповіді, скласти для себе програму навчання, послідовність проходження певних курсів.

Таблиця 4.

Види самостійної діяльності студентів

Мета	Види самостійної діяльності студентів
Первинне оволодіння знаннями	Читання підручника, першоджерел додаткової літератури; складання плану; конспектування прочитаного, графічне зображення тексту; робота зі словником, довідником; ознайомлення з нормативними документами і спостереження.
Закріплення і систематизація знань	Робота з конспектом лекцій, робота з підручником, першоджерелами, складання плану, відповідь на запропоновані запитання; складання таблиць, графіків, схем; вивчення нормативної документації; відповідь на контрольні запитання; підготовка виступів для семінарів, рефератів, доповідей, складання бібліографії.
Застосування знань, формування умінь	Розв'язання задач і вправ за взірцем, виконання графічних робіт, розв'язання ситуативних виробничих задач, підготовка до ділових ігор; підготовка курсових, дипломних робіт, робота на комп'ютері, дослідно-пошукова робота.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що найбільш поширеною точкою зору стосовно здійснення самостійної роботи є твердження про необхідність її організації в умовах особистісно-орієнтованого підходу. Отже, в організації самостійної роботи, насамперед, слід виявити індивідуальні особливості студентів і зіставляти виявлені закономірності функціонування пізнавальних процесів з оптимальними умовами їх перебігу.

3. Організація навчальної практики з природознавства

Знання природи рідного краю, уміння охороняти та збагачувати навколишнє середовище, активно вивчати закономірності та взаємозв'язки явищ природи – одна з вимог до вихователя сучасного дошкільного закладу.

Завдання літньої природознавчої практики – підготувати студентів до роботи, пов'язаної з вивченням природи рідного краю, розвивати прагнення пізнавати, охороняти та збагачувати природні багатства довкілля.

В процесі проходження практики студенти виконують практичні завдання (ведуть календарі фенологічних спостережень, складають біологічні характеристики на рослин і тварин, вивчають різноманітність природи району практики під час екскурсій).

Програма передбачає також активну роботу студентів з охорони природи. В процесі практики студенти оволодівають навичками роботи вирощування рослин, влаштування квітника.

Вивчення природи, спостереження за нею, організація активної діяльності студентів на розкриття зв'язків та закономірностей, що існують в природі, формують основи екологічного світогляду.

Студенти повинні знати:

- причини сезонних змін в природі;
- сезонні особливості живої та неживої природи влітку;
- основні особливості рослинного та тваринного світу району практики.

Студенти повинні вміти:

- вести календар фенологічних спостережень;
- визначати найбільш поширених представників рослинного та тваринного світу району практики;
- складати біологічні характеристики на представників

рослинного та тваринного світу району практики;

- користуватися агротехнічними прийомами вирощування рослин на ділянці навчального закладу;
- оволодівати навичками охорони довкілля.

Орієнтовний навчально-тематичний план практики з

природознавства включає наступні розділи:

- загальна характеристика району практики. Завдання практики;
- причини сезонних змін. Фенологічний календар. Народний календар;
- ознайомлення з тваринним світом найближчого природного оточення;
- ознайомлення з рослинним світом району практики;
- ділянка навчального закладу. Догляд за рослинами квітника, скверу;

Зміст програми практики

Розділ I. Загальна характеристика району практики.

Завдання практики.

Фізико-географічні особливості Мукачівського району. Ґрунти. Водойми. Взаємодія та взаємообумовленість ґрунтів, рослинного та тваринного світу.

Ландшафт місцевості.

Заповідні місця.

Завдання практики.

Розділ II. Причини сезонних змін. Фенологічний календар. Народний календар.

Поняття про погоду як фізичний стан нижнього шару атмосфери в певному місці в певний час. Метеорологія. Поняття про народну метеорологію. Характерні явища природи в різні періоди літа. Середні строки настання їх в даній місцевості.

Фенологічні спостереження.

Ведення щоденників спостережень на період практик.

Фенологія – наука, що вивчає закономірності періодичних сезонних змін у житті рослин і тварин. Суть фенологічних

спостережень. Значення вивчення сезонних явищ.

Календар сезонних явищ природи.

Перевірка прикмет зміни погоди.

Розділ III. Ознайомлення з тваринним світом найближчого природного оточення.

Загальна характеристика фауни місцевого краю. Найбільш типові представники.

Тваринний світ найближчого природного оточення. Зооценоз рівнинних дубових гаїв.

Основні відомості про тварин: зовнішній вигляд, спосіб життя, пристосування до середовища проживання.

Складання біологічних характеристик на плазунів (звичайний і водяний вужі, звичайна гадюка), земноводних (ропуха, жаба, ящірка), птахів (жайворонки, кулик-чайка, луговий чекан, шпаки, горобці, біла плиска, грак, щиглик, чорний дрізд, зяблик в'юрка, сипуха, сіра сова, канюк, зимняк, буревітер; болотні птахи: лиска, крижень, білолоба гуска).

Складання біологічних характеристик на ссавців та риб.

Ссавці: їжак, кріт, білозубка, кажан, лисиця, кам'яна куниця, горностай, ласка, темний тхір, заєць-русак, козуля, миші, водяна кутора, європейська норка, ондатра, дикі свині, олені.

Риби: мінога угорська, форель струмкова, харіус, щука, плітка, червонопірка, верховодка, підуст, марена карпатська, карась, сом.

Тварини, що підлягають охороні: підковоніс, кутора, нічниця довговуха, кіт лісовий, тхір степовий.

Розділ IV. Ознайомлення з рослинним світом району практики.

Рослинність лісостепової зони Закарпатської низовини та передгірського поясу широколистих лісів.

Деревно-чагарникова рослинність: дуб, граб, в'яз, каштан, липа, бук, явір, ясен, біла акація, сосна, клен, береза, смерека, яблуня лісова, дика черешня.

Ліщина, бирючина, дрік, рокитник, ожина, малина, бруслина.

Екзотичні рослини. Рослини, що підлягають охороні.

З історії введення іноземних деревних порід в області.

Екзотичні рослини: модрина, їстівний каштан, псевдотсуга Манзіса, сосна Веймутова, дуб червоний, платан кленолистий, горіх чорний, обліпіха, горобина чорноплідна.

Дендрарій Мукачівського лісокомбінату як осередок вивчення та розмноження екзотичних рослин.

Рослини, що підлягають охороні: білоцвіт літній, водяний горіх плаваючий, дзвоники карпатські, бруслина карликова, бузок східнокарпатський, виноград лісовий, дуб Долешампе, журавлина дрібноплідна, смородина карпатська, сосна кедрова.

Вивчення та визначення дерев та кущів у природному середовищі. Часткова інвентаризація деревно-чагарникової рослинності Червоної гори міста Мукачева.

Трав'янисті рослинні угруповання. Природні луки. Рослинність природних лук. Характеристика рослин: костриця борозниста, овеча і лучна, райграс високий, мітлиця тонка, пірий повзучий, тимофіївка лучна, тонконіг болотяний.

Різнотрав'я: жовтець їдкий, коронація зозуляча, гвоздика дельтовидна, спориш, грицики, перстач гусячий, буркун, горошок мишачий, квасениця звичайна, золототисячник, березка польова, галінсога, деревій, цикорій.

Лікарські рослини низовини і передгір'я : бузина чорна, грицики звичайні, деревій звичайний, звіробій звичайний, кропива дводомна, кульбаба лікарська, чистотіл звичайний.

Отруйні рослини: паслін, блекота, беладонна, дурман, болиголов, цикута.

Рідкісні рослини: дзвоники карпатські, дріада восьмипелюсткова, золототисячник малий, котячі лапки карпатські, лілія лісова, лунарія оживаюча.

Розділ V. Ділянка навчального закладу. Догляд за рослинами квітника, скверу.

Літнє обкопування, обрізування, висаджування рослин.

Догляд за рослинами квітника: підживлення, поливання, обприскування, боротьба з шкідниками.

Розділ VI. Підсумок навчальної практики з природознавства.

Влаштування виставки наочних посібників. Проведення підсумкової конференції.

***Контрольні питання
для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до
практичних занять***

1. Які види умінь необхідно формувати у студентів для опанування науковими та практичними знаннями дисциплін природознавчого циклу?
2. Які завдання доводиться вирішувати студенту у процесі виконання вказівок до позааудиторної самостійної роботи?
3. Які види та форми організації позааудиторної роботи студентів використовуються у процесі викладання дисциплін природознавчого циклу?

Завдання для самостійного опрацювання

1. Дайте визначення поняття «самостійна позааудиторна робота».
2. Проаналізуйте вимоги до проведення поза аудиторної роботи.
3. Окресліть особливості проведення літньої навчальної практики з природознавства.
4. Розгляньте особливості проведення фенологічних спостережень у процесі проведення практики з природознавства.

2.5. Визначення напрямів та завдань позааудиторної роботи та навчальної практики з природознавства

Мета: систематизація та поглиблення знань про зміст,

форми та методи організації позааудиторної самостійної роботи студентів у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу. Набуття вмінь та навичок проектування завдань навчальної практики з природознавства.

Література: [38, С.51-70]

Підготовка до заняття

1. Дати відповіді на питання:

- які форми організації позааудиторної самостійної роботи студентів є домінуючими у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу?

- які методи організації самостійної роботи студентів сприятимуть активному та усвідомленому засвоєнню знань природознавчого змісту?

- у чому полягає специфіка дослідно-пошукових завдань у процесі проходження практики з природознавства?

Хід роботи

1. На основі теоретичного матеріалу, що стосується організації позааудиторної роботи у процесі вивчення дисциплін природознавчого циклу, структурувати завдання для самостійної роботи до окремої теми чи її логічної частини, презентувати матеріал за допомогою структурно-логічної моделі.

2. Намітити завдання для окремої теми програми проходження літньої навчальної практики з природознавства.

3. Порівняти завдання та моделі різних студентів, відмітити подібне та різне, творчі рішення.

4. При потребі доповнити моделі, запозичити найбільш вдалу модель для використання її в час підготовки до процесу викладання.

Рекомендована література

Базова

1. **Лисенко Н.В.** Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально- методичний посібник для ВНЗ/Н.В. Лисенко.- К.:Видавничий дім «Слово»,2009.-400 с.
2. **Методика ознайомлення дітей зприродою:** Хрестоматія/Укладач Н.М.Горопах.-К.: Видавничий дім «Слово».2012,-432с.
3. **Пинзеник О.М.** Методика викладання дисциплін природознавчого циклу.Навчально-методичний посібник для ВНЗ./ О.М.Пинзеник.– Мукачєво: Редакційно-видавничий відділ Мукачівського державного університету, 2012. -80с.
4. **Пинзеник О.М.** Методика ознайомлення дошкільників з природою рідного краю. Навчальний посібник/О.М.Пинзеник.– Мукачєво: Редакційно-видавничий відділ Мукачівського державного університету., 2011.-92с.
5. **Яришева Н.Ф.** Методика ознайомлення дітей з природою. Навчальний посібник/Н.Ф.Яришева.-К.:В.Ш.,1993.-255с.
6. **Яришева, Н. Ф.** Основи природознавства. Природа України: Затв. МОУ як навч. посібник для студ. вузів / Н. Ф. Яришева. – К : Вища школа, 1995, 2008. – 335 с.

Допоміжна

7. **Аніловська, Г. Я.** Університетська освіта : Навчальний посібник / Г. Я. Аніловська, Н. С. Марушко, Л. М. Томаневич. – Львів : "Магнолія 2006", 2010. – 375с.
- 8.**Алешко В.Ф.** Підготовка студентів педагогічного інституту до екологічного виховання дошкільників./В.Ф.Алешко// Дошкільна освіта. – 2004. - №3(5) С.12-13
9. **Артемова Л.В.** Педагогіка і методика вищої школи./ Л.В. Артемова. – К.: Кондор, 2009. - 272 с.
- 10.**Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі”** /Наук, ред. та упоряд. О.Л. Кононко. - 2-ге вид., випр. - К.:

Світич, 2008. - 430 с.

11. **Базовий компонент дошкільної освіти в Україні.** - 1999 р. // Книга керівника дошкільного навчального закладу: Довідково-методичне видання// Упоряд. О.А. Копейкіна; Л.В. Гураш. - Харків: Торсінг плюс, 2006.-512 с.

12. **Байбара Т. М.** Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. / Т. М. Байбара. – К. : Веселка, 1998. – 334 с.

13. **Боднар Л.** Уроки мислення серед природи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського / Л.Боднар // Поч. шк.. - 1999. № 9 - С. 35-38.

14. **Буркова Л.** Технології в освіті /Л.Буркова //Рідна школа. - 2001. - №2 – С.19-21

15. **Веретенникова С. О.** Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою : Підручник для учнів пед. училищ / С. О. Веретенникова. – К : Вища школа, 1979. – 248 с.

16. **Вікторенко І.** Формування пізнавального інтересу до природознавства засобами усної народної творчості. / І. Вікторенко // Рідна школа. – 2004. – № 3. – С. 25–27.

17. **Данилова Т. В.** Профессиональная подготовка будущих учителей начальных классов к школьному краеведению [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.dissercat.com/content/professionalnaya-podgotovka-budushchikh-uchitelei-nachalnykh-klassov-k-shkolnomu-kraevedeniy?_openstat=cmVmZXJ1bi5jb207bm9kZTthZDE7. – Заголовок з екрану.

18. **Дичківська І.М.** Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник./ І.М. Дичківська - К.: Академвидання, 2004. - 352 с.

19. **Заставецька О. В.** Географія Закарпатської області : навч.посіб. / О. В. Заставецька, І. Л. Дітчук, Д. В. Ткач. – Тернопіль : Підручники і посібники. – 1996. – 121 с.

20. **Зязюн І. А.** Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К. : Вища

школа, 2004. – 422 с.

21. **Історія дошкільної педагогіки:** хрестоматія : навчальний посібник для студ. пед. ін-тів спец. 03.07.02 "Педагогіка і психологія (дошкільна)" / упоряд. : З. Н. Борисова, В. З. Смаль. - 2-ге вид., доп. - Київ : Вища школа, 1990. - С. 7-40.

22. **Історія української школи і педагогіки.** Хрестоматія. / Упорядник О.О.Любал. - К.: Знання, 2005. - С. 12-16.

23. **Казки про природу.** Чарівний промінь. Для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку : Навч. посібн. / За ред. Беленької Г.В. Упор. Беленька Г.В., Конюхова Т.С. – К : Слово, 2009. – 472 с.

24. **Коваленко В.І, Белкіна.** Історія зарубіжної педагогіки./ В.І. Коваленко, Белкіна Н.І. – К.:ЦУЛ, 2006. -210 с.

25. **Кузьма-Качур М. І.** Обґрунтування проблеми фахової підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи в початкових класах./М. І. Кузьма-Качур // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2008. – Випуск 14. – С. 88–91.

26. **Кузьма – Качур М. І.** Курс «Основи краєзнавства» в системі підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи в початкових класах. / М. І.Кузьма-Качур // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: //36.наук.праць. – Випуск 27/Редкол: М.І.Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма Планер. – 2009. – С.216–220.

27. **Лисенко Н.В.** Еколого- педагогічна культура вихователя дошкільного закладу./Н.В.Лисенко. – Івано-Франківськ: «Плай». – 1994. – 243с.

28. **Лисенко Н.** Практична екологія./Неллі Лисенко. - Івано-Франківськ: Сіверсія, 1999. - 128 с.

29. **Лисенко Н.В.** Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ / Н.В. Лисенко – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 400 с.

30. **Лисенко, Н. В.** Екологічне виховання дітей дошкільного

віку : Затв. МОУ як навч. посібник для студ. пед. навч. закл.
/ Н. В. Лисенко. – Львів : Світ, 1994. – 144 с.

31. **Ліждвой Л.** Пізнавати світ розумом і серцем. Втілення концепції В.О.Сухомлинського.// Пал. пед. - 2003. № 3. С. 8-11.

32. **Люшук К.Ю.** Психолого-педагогічні аспекти обґрунтування ролі інноваційних технологій у навчанні // Педагогічний пошук: Науково-методичний вісник. - Луцьк, 2004. - № 4 (44). - С.49-32.

33. **Пинзеник О.М.** Удосконалення педагогічної майстерності вихователів дошкільних закладів шляхом використання інноваційних педагогічних технологій./ О.М.Пинзеник//Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми післядипломної освіти педагогів: інноваційна андрагогіка»/ Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. – Ужгород; 2010.-С.14-19

34. **Пинзеник О.М.** Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно-доцільної поведінки дошкільників./ О.М.Пинзеник//Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота. – Випуск 23.Ужгород .– 2011. –С.19-24

35. **Пинзеник О.М.** Етнопедагогічна компетентність як важлива складова професійної майстерності майбутнього вихователя дошкільного закладу./ О.М.Пинзеник.// Проблеми сучасної педагогічної освіти . Серія: Педагогіка і психологія. Випуск тридцять шостий. Частина 2,Ялта – 2012. – С.18-24

36. **Пинзеник О.М.** Міждисциплінарний підхід до формування екологічної культури майбутнього вихователя ДНЗ./ О.М.Пинзеник.//Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XLIII – XLIV. Івано-Франківськ, 2012. – С.27-31

37. **Пинзеник О.М.** Красназнавчо-туристська робота в дошкільному закладі як засіб формування життєвої компетентності дитини./ О.М.Пинзеник.//Освіта Донбасу. Освіта та педагогічна наука. №5-6(154-155) 2012. – С.35-39

38. **Пинзеник О.М.** Основи природознавства і методика

ознайомлення з природою. Лабораторний практикум (навчально-методичний посібник)./О.М.Пинзеник //– Мукачево: Редакційно-видавничий відділ Мукачівського державного університету, 2010. – 60с.

39.Плохій, З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : Навч.-метод. посібник до Базової програми розвитку дитини дошк. віку "Я у Світі" / З. П. Плохій. – К : Світич, 2010. – 144 с.

40.Руденко Л. Збагачення екологічного виховання скарбницею ідей В.О.Сухомлинського. /Л.Руденко // Рід. шк.. - 2003 - № 2. С. 16-18.

41.Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 4 кн. Кн. 3 / заг. ред. Є. І. Коваленко ; упоряд., прим.: Є. І. Коваленко, О. М. Таран. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – 240 с.

42.Туркот, Т. І. Педагогіка вищої школи : Навч. посібник для студ. ВНЗ / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

15.Інформаційні ресурси

1. <http://osvita.ua/vnz/reports/biolog/26434/>
2. <http://www.franko.lviv.ua/Pedagogika/resources/zhurn5met.pdf>
3. http://socgum.mdpu.org.ua/index.php?option=com_mtree&task=viewlink&link_id=3923&Itemid=0
4. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzssp/2012_1/pp/pp6.pdf

Навчальне видання

О. М. Пинзеник

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН
ПРИРОДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ**

Навчально-методичний посібник

Редактор: *Василенко Людмила Геннадіївна*

Коректор: *Ястребов Андрій Олександрович*

Дизайн обкладинки: *Василенко Людмила Геннадіївна*

Формат 60x84 1/16. Підписано до друку 03.09.2014
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Times Nev Roman.
Умовн. друк. Аркушів – 7,0. Обл.-вид. аркушів – 6,04.
Наклад 300 пр.

ТОВ «Кондор-Видавництво»
Свідоцтво Серія А01 №376847 від 28.07.2010 р.
03067, м. Київ, вул. Г арматна, 29/31
тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>